

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Vize člověka a společnosti v současné křesťanské demokracii

Bakalářská práce

Autor: Vendula Martincová
Studijní program: Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Hradec Králové

2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Vendula Martincová

Studium: P17K0181

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Vize člověka a společnosti v současné křesťanské demokracii**

Název bakalářské práce AJ: Vision of Man and Society in Contemporary Christian Democracy

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Křesťansko-demokratická politika bude v této práci zkoumána z perspektivy oboru transkulturní komunikace. Strana KDU-ČSL, stejně jako každý politický subjekt, má svoji stranickou kulturu, která je prostoupena různými názorovými proudy, tedy se skládá ze subkultur. V praxi pak tato pestrost přináší mnoho úhlů pohledů na konkrétní témata, z nichž skrze stranickou komunikaci vzniká konsenzus. Proto jsem se rozhodla pojmut práci takto kontinuálně a propojit teorii, praxi, historii a poskytnout skrze názory respondentů, kteří jsou ve své profesi úzce s křesťanstvím a politikou spjati, relevantní a objektivní pohled na křesťanskou demokracii, jež nejen v naší zemi, ale napříč celým světem, buduje a zastává základní lidské hodnoty. Ty jsou pro každého bez rozdílu stejné. Všichni máme právo na život a jeho ochranu. Každý jedinec je součástí společenství a má výsadní právo být svébytným, autonomním a autentickým člověkem s neopakovatelnou "tvář". Práce je zaměřena na církevní sociální nauku, princip solidarity, princip subsidiarity a na obecné dobro. Tyto koncepty vycházejí z křesťanských demokratických idejí, kde se pojí filozofie s politikou. Dále se zaměřuje na historii strany ČSL a vznik strany KDU-ČSL, kde jsou popsány nejen dílčí politické kroky, ale také úspěchy a neúspěchy. Nakonec bakalářské práce, na základě rozhovorů, je vypracována komparativní metodou analýza lidovecké politiky a následně shrnutí a závěr.

FIALA, Petr: Česká politický katolicismus 1848-2005. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. FIALA, Petr: Křesťanské alternativy v politice. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha: Česká křesťanská akademie, 1997. KUBES, Milan - KUČERA, Rudolf: Evropská lidová strana: historie a současnost. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2002. LUKEŠ, Bohumil: Historie křesťanské demokracie ve středoevropském prostoru. Jihlava: Evropská akademie pro demokracii, 2002. MAIER, Hans: Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. MAREK, Pavel: Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ZNOJ, Milan - PEHR, Michal: Josef Lux a česká politika 90. let. Praha: Ústav politologie FF UK, 2005.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Oponent: ThLic. David Bouma, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Malých Svatoňovicích dne 20. 4. 2020

Poděkování

Chci velmi poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Petru Mackovi, Ph.D. za cenné rady, inspiraci a odborné vedení, děkuji svým dětem a mé rodině za podporu a trpělivost, doc. JUDr. Petru Pithartovi dr. h. c. za podněty a krásné vzpomínky na Josefa Luxe. Dále chci poděkovat jmenovitě mým respondentům: MVDr. Pavlu Bělobrádkovi, Ph.D., MPA za vstřícnost a především za ohromný kus práce pro KDU-ČSL a pro křesťanskou demokracii, politologovi a historikovi soudobých dějin PhDr. Vladimíru Hanáčkovi, Ph.D. za odborné názory, bývalému poslanci a exministru kultury Mgr. Danielu Hermanovi za přesahující, politicko-filozofický pohled. Dále chci poděkovat Ondřeji Málkovi za trefný a čistý pohled na politiku, velké díky patří biskupskému vikáři Mons. Mgr. Pavlu Rouskovi za konzultace a otevřený duchovní pohled plný lidskosti, poděkování zaslouží též novinář Mgr. Radko Kubičko za přímé odpovědi bez obalu, které dodávají celé práci balanc. Ohromné díky patří PhDr. Janu Jarošovi za zpětnou vazbu, pomoc, ochotu a rady, bez nichž by má práce nebyla v této formě.

Na závěr chci také poděkovat všem, kteří existenci a naplňování křesťanské demokracie věnovali část svého profesního i osobního života, své soukromí, a to i za cenu ztráty svobody v době totality.

Všem vám z celého srdce děkuji.

Anotace

MARTINCOVÁ, Vendula. *Vize člověka a společnosti v současné křesťanské demokracii*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 65 s. Bakalářská práce.

Křesťansko-demokratická politika bude v této práci zkoumána z perspektivy oboru transkulturní komunikace. Strana KDU-ČSL, stejně jako každý politický subjekt, má svoji stranickou kulturu, která je prostoupena různými názorovými proudy, tedy se skládá ze subkultur. V praxi pak tato pestrost přináší mnoho úhlů pohledů na konkrétní témata, z nichž skrze stranickou komunikaci vzniká konsenzus. Proto jsem se rozhodla pojmout práci takto kontinuálně a propojit teorii, praxi, historii a poskytnout skrze názory respondentů, kteří jsou ve své profesi úzce s křesťanstvím a politikou spjati, relevantní a objektivní pohled na křesťanskou demokracii, jež nejen v naší zemi, ale napříč celým světem, buduje a zastává základní lidské hodnoty. Ty jsou pro každého bez rozdílu stejné. Všichni máme právo na život a jeho ochranu. Každý jednatel je součástí společenství a má výsadní právo být svébytným, autonomním a autentickým člověkem s neopakovatelnou „tváří“.

Práce je zaměřena na církevní sociální nauku, princip solidarity, princip subsidiarity a na obecné dobro. Tyto koncepty vycházejí z křesťanských demokratických idejí, kde se pojí filozofie s politikou. Dále se zaměřuje na historii strany ČSL a vznik strany KDU-ČSL, kde jsou popsány nejen dílčí politické kroky, ale také úspěchy a neúspěchy. Nakonec bakalářské práce, na základě rozhovorů, je vypracována komparativní metodou analýza lidovecké politiky a následné shrnutí a závěr.

Klíčová slova: křesťanská demokracie, ČSL, církevní sociální nauka

Annotation

MARTINCOVÁ, Vendula. *Vision of Man and Society in Contemporary Christian Democracy*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2020. 65 pp. Bachelor Thesis.

Christian-democratic politics will be explored in this work from the perspective of branch in transcultural communication. KDU-ČSL party, the same as each political subject has its own party culture, which it is pervaded by different mainstreams, it is put together from subcultures. In practise this multifariousness brings a lot of angles of look for concrete topics, from that it is created, though party communication, new consensus. That's why I decided to contain this work continually a connect a theory, practise, history and give through the respondents' opinion, who they are narrowly connected with christianity and politics, relevant and objective view for democracy, which not only in our country, but through all the world, builds and holds the basic human worth. They are the same for everybody without difference. We all have the right for our life and his protection. Each human being is a constituent of community and has his/her own privilege to be independent, autonomic and authentic person with face "once in a life-time".

This work is pointed to religious-social study, principal of solidarity and for principal of subsidiarity and for general good. These concepts proceed from christian -democratic ideas, where there is philosophy connected with politics. Distantly is specialized for history of ČSL party and formation of KDU-ČSL party, where there are described not only partial political steps, but also the success and unsucess. In the end of bachelor's work, on bases of interviews, is made an analyse by comparative method. It's about People's party politics and there's a subsequent summarization and conclusion.

Keywords: Christian democracy, ČSL, Catholic social teaching

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Teoretická část – křesťanská sociální nauka	11
2.1. Křesťanská sociální nauka.....	11
2.2. Princip solidarity	14
2.3. Princip subsidiarity.....	18
2.4. Obecné dobro	20
3. Historie křesťanské demokracie v českých zemích.....	22
3.1. Počátky politického katolicismu.....	22
3.2. Vznik Československa	23
3.3. Programy českého a moravského křídla.....	24
3.4. Lidová strana na Slovensku.....	26
3.5. Účast ve vládě	27
3.6. Po druhé světové válce	30
4. Zlomové momenty v politice tradiční politické strany KDU-ČSL	34
4.1. Sametová revoluce	34
4.2. Svobodné volby a rozpad Československa.....	36
4.3. Lidovci v českých vládách i v opozici	39
4.4. KDU-ČSL po odchodu Josefa Luxe.....	42
5. Rozhovory a jejich komparace	45
6. Závěr.....	58
7. Seznam použitých zdrojů	60
7.1. Tištěné zdroje	60
7.2. Elektronické zdroje.....	64

„Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchytky od této zásady jsou přípustny jen, pokud právo mezinárodní dovoluje.“

Ústavní listina Československé republiky, Hlava pátá, Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské, Rovnost §106

1. Úvod

Má bakalářská práce má za úkol představit politicko-filozofický ráz křesťanské demokracie, začátky a historii strany, názory politiků a kněží na křesťanskou demokracii a politiku strany KDU-ČSL. Na konci své práce pak uvedu poznatky získané vypracováním bakalářské práce. Ve své práci budu postupovat chronologicky, od samotných počátků církevní sociální nauky a jejích principů, přes křesťanskou demokracii, dále přes vznik a fungování politiky stojící na křesťanských principech až k rozhovorům s politiky a duchovními, které nabízejí různé úhly pohledu na kontext křesťanství a politiky. Doplňující je pak rozhovor s věřícím novinářem, který se ve své profesi zaměřuje na politické dění.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že se nejprve budu věnovat politicko-filozofickému rázu křesťanské demokracie, tedy principům křesťanské sociální nauky a zaměřím se konkrétně na princip solidarity, subsidiarity, církevní sociální nauky a princip obecného dobra. V následující kapitole chci přiblížit budování ČSL a na to navážu už samotnou historií strany, kterou uzavírá poslední volba předsedy strany Ing. Mariana Jurečky na mimořádném Celostátním sjezdu konaném 25. 1. 2020 v Praze. Na konci své bakalářské práce chci skrze komparativní metodu a poskytnuté rozhovory zprostředkovat názory erudovaných lidí a vyhodnotit uvedená témata. Zajímá mne pohled na křesťanskou demokracii a KDU-ČSL nejen od politiků, ale i pohled očima politologa, katolíka či římskokatolického kněze.

Pevně věřím, že je možné i dnes čerpat z myšlenek řeckého filozofa Aristotela, Tomáše Akvinského a z papežských encyklik *Rerum novarum* a *Quadragesimo anno*, jež církevní sociální nauku vnesly do života lidí všech sociálních vrstev asi v největší míře.

Dnes je společnost rozdrobena a tvoří mnoho subkultur. Zdá se, že povědomí o židovsko-křesťanských kořenech se vytrácí. Hodnoty, které křesťanská demokracie zastává, jsou hodnoty ověřené. Je proto nezbytně nutné je připomínat nejen skrze literaturu, ale žít podle nich a umět je předávat z generace na generaci. Nositeli církevní sociální nauky mají být všichni politici, kteří se k jejímu odkazu ve svých programech hlásí. Pokud by tomu tak nebylo, šlo by o hrubé a vědomé porušování morálních zásad, ke kterým nás křesťanská demokracie vybízí. Také kněží by neměli zapomínat na zodpovědnost vůči široké veřejnosti a v případě porušování

křesťanské demokracie a demokracie jako takové by měli umět promluvit a upozornit na potenciální nebezpečí.

Křesťansko-demokratické ideje a křesťanské sociální učení jsou doplněny koncepty, díky nimž má křesťanská demokracie svoji autentickou tvář. Jde o koncepty, jako je křesťanský solidarismus, princip subsidiarity, personalismus, ordoliberalismus, a tedy sociálně-tržní hospodářství, demokratický kapitalismus, teologie osvobození, křesťanský socialismus či distributivismus. S ohledem na možnosti rozsahu bakalářské práce se budu primárně věnovat principu solidarismu, principu subsidiarity, obecnému dobru a církevní sociální nauce, které považuji za zcela zásadní.

Zmíněná čtyři témata vnímám jako velmi důležitá primárně pro komunikaci a hledání konsenzu nejen uvnitř samotné strany, ale i napříč politickým spektrem. Dalším důvodem, proč jsem se rozhodla zpracovat právě toto téma, je fakt, že je zapotřebí dostat toto téma více k široké veřejnosti. O křesťanské demokracii a sociální nauce se totiž v České republice publikuje stále málo. Mezi nejvýznamnější české autory bezesporu patří prof. PhDr. Vít Hloušek, Ph.D., prof. PhDr. Lubomír Kopeček, Ph.D. a prof. PhDr. Petr Fiala, Ph.D., LL. M., kteří se tématu věnují řadu let.

2. Teoretická část – křesťanská sociální nauka

2.1. Křesťanská sociální nauka

V úvodní části této kapitoly se věnuji *křesťanské sociální nauce*. Sociální nauka katolické církve vychází z papežských encyklik a ty jsou v historii důležité nejen pro katolíky a křesťanskou demokracii, ale dotýkají se všech lidí napříč státy a kulturami.

Církevní sociální nauka je souhrn hlavních církevních zásad, pojednává o existenci každé lidské bytosti a popisuje sociální problémy. Velkou roli zde tedy hraje sociální doktrína, která je obsažena v oficiálních dokumentech římskokatolické církve a jež detailně popisuje vyjádření papežů, předkládá koncilní usnesení a papežské encykliky. Všechny uvedené texty pak představují pro věřící i nevěřící jakýsi návod k životu, jenž může být provázán křesťanskými morálními zásadami. Těmi jsou kromě zmiňovaného solidarismu také milosrdenství, nedotknutelnost soukromého vlastnictví, paternalismus, subsidiarita i apel na fakt, že člověk je více než věc. Je nutné pamatovat na dvě hermeneutické vrstvy, které jsou v papežských encyklikách, se sociální tematikou, obsaženy. Jde o vrstvu zakotvenou ve zjeveních (tedy vrstvu konstantní) a vrstvu měnící se a reagující na tzv. znamení doby. Dnešní podoba křesťanské sociální nauky neustále čerpá a stojí na základech, které ve středověké tradici vybudoval Tomáš Akvinský. Tato myšlenková tradice vznikla především díky modifikaci textu biskupa W. E. von Kettelera a jezuity A. Taparelliho. Důležitým faktem je také to, že v zemích, kde byl v minulosti nastolen socialismus, byla církevní sociální nauka pro budování politiky stěžejní a byla tak ideovým základem ke svobodě.

Šíření a vývoj církevní sociální nauky dělíme do tří základních fází. Tou první je období pontifikátů Lva XIII. a Pia II., druhá fáze je období pontifikátů Jana XXIII. a Pavla VI. a třetí fází byl pontifikát Jana Pavla II.¹ Abychom byli schopni pomáhat potřebným a chudým, je nutné si uvědomovat osobní odpovědnost a fakt, že solidarita tuto lidskou vlastnost doplňuje. Je mnoho lidí, kteří i přes snahu nejsou schopni se o sebe postarat na sto procent sami. Jejich právo na spokojený a důstojný život se sociálními jistotami jim nikdo brát nesmí. Jedním z úkolů, které mají občan a stát společný, je právě solidarita. Vzájemná pomoc je neodmyslitelnou

¹ Sociologická encyklopedie, sociologický ústav AV ČR, hlavní editor Zdeněk R. Nešpor, online. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nauka_c%3ADrkve_soci%C3%A1ln%C3%AD>

součástí církevní sociální nauky. „*V solidaritě rodiny, sousedství a komunity se odráží lidskost společnosti. Dobrovolná a občanská angažovanost mají neocenitelnou hodnotu, které si vážíme. Humanita se ukazuje na tom, jak se chováme k těm, kteří nám to nikdy nemohou oplatit.*“² Křesťanská sociální nauka se také více věnuje adekvátnímu uznání mzdy dělníků, zaměřuje se na práci dětí a žen či dodržování volna o svátcích. Dále se zabývá příležitostmi zaměstnaných lidí, aby měli možnost si spořit a tím se sociálně tolik neoddalovat od druhých lidí.³

Křesťanská sociální nauka jasně říká, že tzv. obecné dobro je jediným a konečným cílem politiky. Politická realita nám však dnes a denně ukazuje, že diametrálně se lišící myšlenkové proudy politických stran, politická rozhodnutí, spory jednotlivých politických subjektů a v neposlední řadě pak i konfliktů mezi státy onu základní ideu křesťanské sociální nauky opomíjejí a politika je jen prostředkem získání moci, nikoli prostředkem naplnění obecného dobra. Mluvíme zde o míru, svobodě a spravedlnosti. Politické spory jsou složitým procesem, kdy tyto tři zmíněné pilíře obecného dobra nejsou striktními kritérii pro tolik potřebný dialog. Je tedy nutné umět tyto složky propojit. V praxi je naprosto běžné, že se během řešení konfliktů soustředíme pouze na omezený časový úsek, aktuální společenskou náladu, nebo nahlížíme na danou věc s nadhledem. Každý správný politik musí umět myslet i na budoucnost. Jak tedy docílit kontinuity tří pilířů obecného dobra? Je nutné pochopit ideu přirozeného práva a sociální principy křesťanské sociální politiky.

Skrze *personalistický základ*, který vybízí ke znalosti historie, věnuje se střetům zájmů a ctnosti, jež je pro jednání nezbytně nutná, se dostáváme k nauce přirozeného práva, spravedlnosti, tedy k lidským právům a politické etice. Její význam nalezneme v jednom z monoteistických náboženství a tím je křesťanství. Politická etika je interpretována tak, že si zachovává transcendenci (etika jako taková je racionální), ale zároveň se nestává teologií věnující se politice.

Vůbec nejpodstatnější je v politické etice fakt, že člověk se realizuje v plné míře svou svébytností a posvátnem. Sebenaplňování neprobíhá jen „ted’ a tady“, skrze normy, představy

² BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život: O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. 1. vyd. Tisk: Pětka. 2017. ISBN 978-80-270-3985-2. s. 80–81.

³ ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-371-4. s. 138.

civilizace, skrze společenství, v němž žijeme, skrze výchovu nebo zaměstnání. Realizace každého z nás je proces vyjití z imanence směrem k transcenci. V koncilním dokumentu je zformulován pilíř osobnostního principu, stejně tak jako dalších sociálních principů, takto: „*Zdrojem, nositelem a cílem všech společenských institucí je a musí být lidská osobnost, která ze samé své podstaty potřebuje společenský život.*“⁴ Každý člověk má být zodpovědný za svůj život i za formu svého fungování ve společnosti, k němuž je ze své podstaty předurčen. Pokud člověk tento fakt potlačí, je nezodpovědný, pak nemůže princip etiky fungovat. To, co si každý nese v sobě a co u člověka vytváří autenticitu, se vyvíjí a zraje s vnímáním toho, co nás obklopuje v posvátné rovině. Podle křesťanské víry jsme obrazem samotného Boha a souběžně můžeme jednat svobodně. To samozřejmě obnáší být i zodpovědný za své jednání.⁵

Velmi důležitým parametrem pro křesťanskou sociální nauku jsou pojmy *tradice a pokrok*, které jsou vzájemně provázány. Nové ideje mohou přijít pouze na základě toho, co už známe. „*Napětí mezi konzervativním a progresivním postojem, které je vždy v politice přítomné, je tedy založeno na způsobu lidského bytí jako bytí osobnosti. Pojmeme-li to jako úkol, jedná se obnovující se osvojování toho, co se uchovává tradicí.*“⁶

V sociální nauce křesťanské demokracie, abychom mohli dobře porozumět jejím principům a posunout se k samotným idejím a následně k historii, je také nutné zmínit fakt, že *člověk je autonomní*, a je tedy individuum. Souběžně je každá lidská bytost, která prošla socializací, vnitřně nastavena k životu ve společenství, nikoli v izolaci. Tyto dvě roviny jsou provázány a jsou nezbytné k tomu, abychom mohli utvářet kolektiv, a to v jakékoli podobě.

Oproti tomu kolektivistická či individualistická interpretace podstaty lidské existence je, v obou případech, velmi omezena na akcent pro transcendentní vnímání. Primárně zde není prostor pro svébytnost. Kolektivismus totiž apeluje na celek osobnosti, v němž je zahrnuta tělesnost i duchovní rovina, avšak obě části jsou výsledkem působení společnosti. Individualismus opomíjí potřeby, které má každý člověk. Lidská osobnost je z pohledu individualismu pod vlivem celku a z toho plynou i dané potřeby. Z pohledu filozofického je samozřejmě lidská bytost alfou a omegou a z toho plyne, že je to jedinec, kdo společnost utváří.

⁴ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 21.

⁵ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 20–24

⁶ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 23.

Aby bylo možné plnohodnotně porozumět samotným idejím křesťanské demokracie, krátce uvedu rozdíl mezi pojmy *princip* a *idea*.

Pojem *princip* můžeme nahradit synonymy, jako je počátek, původ nebo zdroj. Vyjadřujeme tím zásady jednání, kterým se zabývá individuální etika. Společenské uspořádání vychází z *idejí* a těmi se zabývá sociální etika. Jak tedy z textu vyplývá, principy nejsou vodítkem k dokonalému uspořádání. Ani nám pro naše jednání nenabízejí osvědčené fungující postupy. Když bychom tedy porovnali principy socialismu a liberalismu (kolektivismu a individualismu) s principy křesťanské sociální nauky, tak zjistíme, že pouze ona stojí na jistotě, že každá lidská bytost je stvořena pro život ve společnosti, kde se může a ze své podstaty i má realizovat a tím společnost utvářet.

V následujících odstavcích se budu věnovat základním principům křesťanské sociální nauky. Vybrala jsem si princip solidarity, princip subsidiarity a nakonec obecné dobro. Uvedené principy budou náplní rozhovorů s respondenty, proto je v této kapitole více přiblížím.

2.2. Princip solidarity

Za vůbec nejdůležitější princip lze považovat *princip solidarity*.⁷ Nejprve je důležité říci pár slov o samotném pojmu a jeho významu. Pochází z lat. *solidare* a znamená zhustit, zpevnit. Jde zde o vztah mezi lidmi se stejným zájmem, kteří jsou si rovni, a proto kooperují, aby se dokázali postavit těm, s nimiž nesouhlasí. Tam, kde mají lidé založeny vztahy na principu solidarity, je každá služba a oběť prospěšná celku, nikoli pouze jednotlivci. Odtud se tedy dostáváme k principům demokracie a pospolitosti. V řeholních rádech a náboženských komunitách je slučujícím prvkem a společným zájmem vztah k Bohu.⁸

Solidarita jako taková se vyznačuje také tím, že lidé mezi sebou udržují pospolitost a nemají potřebu se jeden nad druhého nadřazovat, či si naopak někoho podřizovat. Ve společenství,

⁷ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 25.

⁸ *Sociologická encyklopedie*. [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Solidarita>

keré je založeno na principu solidarity, si lidé mezi sebou pomáhají, aniž by se u toho cítili zneužívání.⁹

V roce 1932 se k principu vyjádřil i příslušný díl slovníku vedeného duchu tehdejšího prezidenta Československa Tomáš Garrigua Masaryka: „*Solidarita je etickým příkazem, neboť člověk je dlužníkem společnosti, a zřídá-li se svých práv a privilegií ve shodě s ideou solidarity, je to jen splacení dluhu za prospěch, který skýtá společnost jednotlivci.*“¹⁰ Mnozí příznivci tohoto principu křesťanskou sociální nauku nazývají pojmem „solidarismus“.

Solidaritu pak dělíme na *princip bytí* a *princip povinnosti*.

Principem bytí máme na mysli sociální stránku každé lidské bytosti, která je součástí naší identity.¹¹ Společnost je klíčem pro budování hodnot a díky tomu má každý člověk možnost „růst“. Z toho tedy jasně plyne, že pokud se mám dobře já, mají se dobře jiní, a pokud se mají dobře ti druzí, mohu se mít dobře i já. Kdyby princip solidarity uznávali a řídili se jím všichni, pak by přinášel ovoce celému lidstvu.

Principem povinností je pak myšleno to, že každý jedinec je skrze vzájemnou závislost s dalšími lidmi zavázán ke vzájemné povinnosti, a to hned ve třech směrech. Jde o vzájemnou povinnost jednotlivce a skupiny vůči sobě, vzájemnou povinnost skupin a jednotlivých lidí k celku a o vzájemnou povinnost celku ke skupinám a jednotlivcům.

Ona odpovědnost za společenství a obecné dobro platí jak pro jednotlivce, tak pro společenství. Solidarita neupírá žádné lidské bytosti právo na vlastní obhajobu. V případě neshod je nutná přítomnost pospolitosti, která stojí na tzv. pravidlech hry. Upřednostňování partikulárních zájmů a distancování se od celku jsou zakázány. Sutor ve své knize uvádí: „*Solidarita zavazuje k péči o uspořádanou obhajobu zájmů v horizontu obecného zájmu, který nazýváme obecným dobrem*“.¹²

Vztahy ve společnosti jsou tedy provázány a mají řád. Já, jako jedinec, mám vtať vůči druhé osobě a současně zaujímám postoj, tedy vztah, k celé společnosti. Každý jedinec tak naplňuje

⁹ PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5. s. 1185.

¹⁰ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 6. R-S*. Praha: Československý kompas, 1932

¹¹ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikomenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 35

¹² SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikomenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 36.

předpoklad vztahu *My*. Jinými slovy, sám jedinec by nemohl naplnit podstatu skupinového vztahu. *My* pak dává prostor pro vztahy *Ty* a *Já*, a z toho tedy plyne, že tato vzájemnost utváří kontinuální celek, který nazýváme společnost, nebo také společenství. Pokud se druhému odevzdáváme, pak je nutné rozvíjet osobní hodnotu, nikoli vzdávat se toho, co z nás dělá jedinečnou bytost. Autenticita je rozmanitost, která vytváří z lidstva pomyslnou duhu.

Různorodá, avšak semknutá společnost je podstatná pro zmíněný skupinový vztah. Vzniká zde tedy nenásilný střet *lásky a práva*. Pro naplňování je nezbytně nutné, aby byla zachována možnost seberealizace ve svobodném jednání a tím tak neuhaslá možnost mravního rozvoje. „*Společenství spočívá na osobních vztazích vzájemného přijímání a úcty, přátelství a lásky, duchovně-personální jednoty v životě a smýšlení, aniž je tato jednota nutně fixována právně.*“¹³ Pro soužití lidí existují také zmíněné právní normy, které vytvářejí pomyslný obal umožňující společné soužití. Vztahovost k druhým a právo slouží k unifikaci lidí s různými potřebami a názory. Podstata společenství tvoří střed celku a je jeho duší. Samozřejmě se nabízí otázka, kdo je důležitější. Je to společnost, nebo je to jedinec?

Pokud budeme preferovat společnost, dostaneme se ke *kolektivismu*, který vzešel jako idea od Platona a na němž byl vybudován komunistický kolektivismus. Platonovými idejemi se o mnoho století později zabýval Hegel. Došel k závěru, že absolutno je neustále se vyvíjející proces. Jednotlivé prvky jsou jen chvilkového rázu. Oním absolutním primátem je to, co je společné všem. To ostatní, co není společností obecně přijímáno a je důležité „jen“ pro některé jednotlivce, přichází stejně tak rychle, jak odchází. Z toho důvodu je to pro samotný systém nepodstatné. „*Proto každý totalitní systém vychází ideologicky z Hegela, zvláště marxistický komunismus, který jednotlivce degraduje na pouhou funkci uvnitř kolektivu a ustavuje absolutní primát obecného, primát společenského procesu nad jednotlivci.*“¹⁴

Individualismus je pak opakem kolektivismu a jednatel je v tomto pojetí hybatelem společností. Pozdní období středověku přineslo nominalismus, renesance individualismus a Descartes racionalismus, v jehož rámci se každý člověk hledá a realizuje v duchovní rovině, jako svébytná bytost. S osvícenstvím přichází přirozená svoboda a individualita. Ta byla nejprve blízká panovníkovi absolutistické vlády. Ten nebyl limitován žádným ústavním nařízením. Tuto autonomní individualitu pak samozřejmě postupem času vyžadoval i obyčejný

¹³ CORETH, Emerich. Co je člověk? 1. vyd. 1996. ISBN 80-7113-170-9. s. 166.

¹⁴ CORETH, Emerich. Co je člověk? 1. vyd. 1996. ISBN 80-7113-170-9. s. 167.

lid. Skrze francouzskou revoluci se toto společenské postavení přetransformovalo v demokracii, která nehodnotí kvalitu různorodosti autonomních jednotlivců, nýbrž oceňuje právě onu rozmanitost každého jednotlivce, který má možnost společnost obohatit.¹⁵

Porovnejme si nyní pro ilustraci solidaritu s marxismem. Zatímco křesťanská sociální nauka se s třídními nesváry vyrovnává právě skrze budování a upevňování solidarity, tak marxismus třídní boj řeší zcela radikálně a tím nedává prostor ani k diskusi, ani ke kompromisu.

Budeme-li se na smysl solidarity dívat v souvislosti s politickou etikou, pak je na místě si přiblížit tři stěžejní body.

Prvním důležitým faktem je, že solidarita v každé dimenzi, jež je jí vlastní, obhajuje povinnost principu *spravedlnosti*. Cílem moderního státu je sociální spravedlnost.

Druhým bodem je skutečnost, že se skrze politický řád státu stává solidarita *principem práva*. Prostřednictvím zákonů pak stát přebírá některé povinnosti občanů. Je zde řeč o takových zákonech, které jsou v uvedení do praxe nezbytně nutné pro chod společnosti. Tyto zákony mají zaručit a ulehčit soužití mnoha subkultur v dané kultuře. Například abychom mohli zemi dobře zajistit v oblasti školství, dopravní infrastruktury, bezpečnosti či v poskytnutí služeb ve zdravotnictví, je nutné vybírat daně. Nedílnou součástí právního státu jsou schválené zákony, které nám umožňují potrestat každého, kdo spáchá trestný čin. Nejenže je díky tomu společnost chráněna před recidivou odsouzeného pachatele (je eliminováno potenciální nebezpečí), ale zároveň je zde účinek nápravy samotného pachatele. V případě podstaty *solidarity*, jako je například pomoc chudým nebo svobodné rozhodnutí druhého člověka o členství v politickém subjektu, stát ani zákony nikterak nezasahují. Solidarita je nevynutitelná, a přesto se k jejímu odkazu společnost dobrovolně hlásí. V tom spočívá její síla.

Třetím smyslem solidarity na poli politické etiky je záruka občanů za všechna rozhodnutí, která plynou skrze naplňování moci zastupitelstva či jiného orgánu a mají dopad na společnost jako na celek. Zde je nutné mít neustále na paměti obecné dobro.¹⁶

Když budeme na podstatu a základní rysy křesťanské demokracie nahlížet z pohledu ideologické konstrukce, nabízí se nám hned pět stěžejních rysů. Tím vůbec nejdůležitějším je

¹⁵ CORETH, Emerich. *Co je člověk?* 1. vyd. 1996. ISBN 80-7113-170-9. s. 165–167.

¹⁶ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 37.

idea organického celku, která utváří společnost. Myšlenka je postavena na apelu na solidaritu napříč celou společností a dále je zde klíčový křesťanský personalismus, který nám jasně říká, že každá lidská bytost je nejzákladnější hodnotou ve společnosti. „Společnost představuje strukturovaný celek, který se snaží křesťanská demokracie harmonizovat a eliminovat vnitřní tenze.“¹⁷

Zbylými rysy jsou: důraz na rodinu, sociální tržní ekonomika, transnacionální a domácí smír a náboženství (obecné křesťanské principy).¹⁸ Minnerath ve své knize uvádí, že solidarita má své místo v mezigeneračním soužití a samozřejmě napříč národními celky a státy.¹⁹ Křesťanský solidarismus byl v době Československa hlavním bodem programu Československé strany lidové. Byl doplněn dalšími body, jako byla absolutní hodnota osobnosti každého člověka, síla a smysl naplňování demokracie, podpora společenské mravnosti ze strany státu, existence přesahující, a tedy nesmrtelné psyché, mír a požadavek na dodržování práv menšin. Dále se zde apelovalo na distancování se od liberalistického kapitalismu (křesťanská demokracie jej nepřijímala, protože jedinec řídící se touto ideologií vystupoval ve společnosti sobecky) a dále od kolektivistického kapitalismu (zde byl problém spatřován v tom, že skupina lidí nejedná v zájmu celku, je zaměřena jen na sebe a nejde jí o dobro všech).²⁰

2.3. Princip subsidiarity

V následující části se budu věnovat principu subsidiarity. Pro politiku KDU-ČSL je tento princip neustále aktuální. Z osobních rozhovorů se straníky vím, že o něm často, v různých rozhovorech, mluvil bývalý předseda strany Pavel Bělobrádek. Tím jej dostal zpět do povědomí nejen lidovců, ale i široké veřejnosti.

¹⁷ HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3192-6. s. 161.

¹⁸ HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3192-6. s. 161.

¹⁹ MINNERATH, Roland. *Pursuing the Common Good: How Solidarity and Subsidiarity Can Together*, „The fundamental principles of social doctrine. The issue of their interpretation.“, [online]. Vatican, 2008 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<http://www.pass.va/content/dam/scienze-sociali/pdf/acta14/acta14-minnerath.pdf>>.

²⁰ KRATOCHVÍL, Josef. *Křesťanský solidarismus*. 1. vyd. Brno: Typos, 1935. s. 3–10.

Pojem se překládá jako „podpůrnost“. Její kořeny sahají až k řeckým filozofům. Aristoteles se ve svém díle *Politika* distancoval od Platonovy *Ústavy* kvůli vysoké míře jednotnosti státu. Společenská diverzita byla pro Aristotela výsadní privilegium společnosti, skrze kterou se mělo předejít totalitnímu vedení státu. Dalším velmi významným propagátorem principu subsidiarity byl Tomáš Akvinský. Ve spojitosti s právní naukou a politickou i sociální filozofií se princip subsidiarity do společenského života zakořenil ve větším formátu až díky encyklice *Quadragesimo anno*.²¹

*„To, co mohou jednotlivci provést z vlastní iniciativy a vlastním přičiněním, to se jim nemá brát z rukou a přenášet na společnost. Stejně tak je proti spravedlnosti, když se převádí na větší a vyšší společenství to, co mohou vykonat a dobře provést společenství menší a nižší. To má totiž pak za následek těžké poškození a rozvrat sociálního řádu.“*²²

Aby bylo možné realizovat obecné dobro, je nutné řídit se principem subsidiarity, a to z důvodu rozdělení kompetencí. Tento princip byl koncipován v 19. století a spočívá v tom, že pokud je jednatel schopen cokoli udělat sám za sebe, společnost by mu do toho neměla zasahovat. Společnost je tímto principem chráněna a každý má možnost ve své svobodné vůli konat. Skrze princip je upřednostňována samospráva před centralismem. Pokud by tento princip aplikován nebyl, hrozila by geneze totalitního režimu. Už biskup Kettler např. hájil práva dětí a chtěl, aby mohly svobodně navštěvovat tu školu, která korespondovala s jejich vírou. V encyklice *Quadragesimo anno*, kterou napsal papež Pius XI. a jež rozvíjí politické uspořádání, byl výše zmíněný princip také zakotven.²³ Encyklika byla vydána 15. května 1931 ke 40. výročí vydání předešlé encykliky *Rerum novarum*, která se kromě již zmíněného, věnuje společenskému řádu. Ten bylo nutné aktualizovat, a to podle kritérií evangelia ve prospěch jednotlivce. Třídní společnost byla pro princip a podstatu subsidiarity nebezpečná. *„Předchozí spory v této věci byly vedeny na poli teologie i praktické pastorace s velikou tvrdostí. Lidé se následně začali obracet na kardinály a papeže a žádali od nich jasné slovo v této věci.“*²⁴ Papež Pius XI. na

²¹ Pastorace. *Stručná historie pojmu subsidiarity (Roman Míčka)*. [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/strucna-historie-pojmu-subsidiarity-roman-micka>>.

²² Encyklika *Quadragesimo anno*, [online]. Církevní schválení České biskupské konference č. j. 323/96 ze dne 7. května 1996, ZVON, České katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., 1996, §79. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/QuadragesimoAnno.htm, ISBN 80-7113-154-7

²³ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 41.

²⁴ Encyklika *Quadragesimo anno*.

komunismus a jeho praktiky upozorňoval jako jeden z prvních lidí. *Quadragesimo anno* koncipovala společenský řád komplexně, pro všechny.²⁵

Pavel Bělobrádek ve své knize *Na život* k principu subsidiarity říká, že zodpovědnost jednotlivce je základním principem, na kterém společnost stojí. Subsidiarita vede k samostatnosti a k řešení potíží na úrovni obcí a krajů. Stát má zakročit teprve ve chvíli, kdy je to nezbytně nutné. Lidovci namísto odpovědnosti společnosti dávají přednost zodpovědnosti jednotlivce.²⁶ Ideje demokracie jsou principem subsidiarity silně podporovány, protože se diametrálně liší od centralismu. Podstata samosprávy je tedy pro fungování svobodné společnosti nepostradatelná. „*Princip subsidiarity je prohloubením myšlenky demokracie, je opakem centralismu a zdůrazňuje decentralizaci a úlohu samospráv. Přes encykliku Quadragesimo anno (1891/1931) se stala součástí jak sociální nauky katolické církve, tak i součástí politického programu křesťansko-demokratických stran.*“²⁷

2.4. Obecné dobro

Každý člověk je individuální bytost a má vlastní sociální stránku. *Princip obecného dobra* se zabývá osobnostní existencí každého z nás. Aby byla společnost spokojená, je nutné myslet na každého a z toho tedy plyne, že aby byl spokojený jednatel, musí být spokojená i celá společnost. To je však s ohledem na rozmanitost lidí a jejich potřeb velmi složité naplnit. Proto k realizaci potřeb a budování hodnot musí mít každá taková společnost řád, který bude prospěšný celku, a tedy i jednotlivci. Budeme-li se dívat na princip obecného dobra v rovině nadnárodní, nesmíme opomenout i fakt, že dobré vzájemné vztahy jsou předpokladem ke kontinuitě a kvalitní spolupráci. Z toho důvodu se křesťanská sociální nauka věnuje *obecnému dobru světové pospolitosti*. Obecné dobro je tedy soubor hodnot, který má smysl naplňovat.

²⁵ Encyklika *Quadragesimo anno*.

²⁶ BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život: O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. 1. vyd. Tisk: Pětka. 2017. ISBN 978-80-270-3985-2. s. 80

²⁷ IKDP. SVÁROVSKÝ, Martin. *Subsidiarita a evropská integrace. Občané a instituce a kudy dál?* [online]. 17. 10. 2018 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://ikdp.cz/wp-content/uploads/2019/01/IKDP_brozura_subsidiarita.pdf?fbclid=IwAR3M7eV71-RFChGFBw3w2CQH9d2NzhtSv_rGPcYfWbPWrsAsRko-qCdjExc

Nejde však o čistě dílčí zájmy, nejde tedy o pohled liberální, souběžně nejde ani o všeobecně myšlený zájem.

Úkolem státu není *bonum commune* (kulturní, náboženské, hospodářské i sociální hodnoty). Obecné dobro má zajišťovat celá společnost skrze diskusi a spolupráci. Stát se stará o zajištění politicky dobrých podmínek pro realizaci řádu, který napomáhá osobnostnímu rozvoji člena každého společenství a „*musí zajišťovat politické předpoklady pro uskutečnění řádu, aby se lidé mohli všude přiměřeným způsobem rozvíjet. V podstatě jde o právní ochranu a zachování míru, které jsou nezbytně nutné pro všechny oblasti společnosti.*“²⁸

²⁸ SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8. s. 38–40

3. Historie křesťanské demokracie v českých zemích

V následující kapitole jsou nastíněny základní rysy vzniku a vývoje křesťanské demokracie v Čechách a na Moravě. Sledované téma je však natolik obsáhlé a bohatě protkané zajímavými událostmi a souvislostmi, že nelze v prostoru vymezeném několika stránkami proporcionálně referovat o všem. Následující text si proto neklade za cíl podat ucelený a podrobný přehled o historickém vývoji křesťanské demokracie, nýbrž spíše přiblížit její historii s důrazem na vybrané zajímavé osobnosti a souvislosti, které stojí za to výběrově připomenout.

3.1. Počátky politického katolicismu

Počátky politického katolicismu v Čechách a na Moravě sahají do dob habsburské monarchie. Tento časový úsek však ještě nebylo možné považovat za období, kdy by strany s křesťanskodemokratickým smýšlením existovaly v plnohodnotném měřítku. Byla to doba, která se vyznačovala katolickým zaměřením a honoračním charakterem, kdy se politického dění účastnily pouze tradiční společenské honorace. Pro Moravu bylo význačné působení např. Křesťansko-sociální strany, která vznikla roku 1894 v Litomyšli, a české dvojstrany, tedy Katolické strany národní, která má své počátky už v roce 1896, a to v Přerově.²⁹

Křesťansko-sociální strana byla nejvlivnější subjekt v českém stranickém politickém systému na Moravě.³⁰ Zatímco Křesťansko-sociální strana převzala členstvo, Katolická strana národní zůstávala jen na úrovni vedení politických kroků a zastávala primárně úlohu politického a ideologického středu katolického zázemí.³¹ V Čechách se postupem času zformovaly Česká strana křesťansko sociální (1894), Katolická národní strana (1903), Katolická národní

²⁹ MALÍŘ, Jiří. Politická kariéra křesťanského politika v sekularizující se společnosti. In MAREK, Pavel, HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. s. 28–44. ISBN 80-7325-097-7. s. 38

³⁰ MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890–1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Olomouc – Rosice u Brna: Gloria, 2003. 650 s. ISBN 80-86200-76-0. s. 159.

³¹ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí: 1848–1989*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003. 180 s. ISBN 80-210-3307-X. s. 38.

konzervativní strana (1911), Křesťansko sociální lidová strana (1912) a samozřejmě Česká konzervativní strana (1912).³²

3.2. Vznik Československa

Když se rakousko-uherská monarchie rozpadla a vznikla Československá republika, došlo k poměrně zásadním změnám. Do té doby samostatně fungující politické subjekty byly nuceny se spojit a odolávat hnutí „Pryč od Říma“, jež bylo protikatolické a proti kterému se bylo nutné začít nekompromisně bránit. Ataky ze strany hnutí byly odstartovány 3. listopadu roku 1918, kdy došlo ke stržení Mariánského sloupu v Praze na Staroměstském náměstí.³³

Ve dnech 5. a 6. ledna 1919 se sloučily tři křesťanské české strany, k nimž se ke konci téhož měsíce, dne 26. ledna, dodatečně přidaly také ty moravské. Novou etapou pro vývoj křesťanskodemokratické politiky byl vznik Československé strany lidové během 1. všeobecného sjezdu katolických politických stran v Brně. „*Souhlas ke sloučení byl učiněn již 10. září 1918 na schůzi výkonných výborů. Ke sloučení výkonných výborů v jediný došlo až v roce 1922 za předsednictví J. Šrámka.*“³⁴

Československá strana lidová se svým programem zaměřovala primárně na praktikující katolíky bez ohledu na jejich sociální zařazení. Strana koexistovala vedle socialistických a stavovských stran a s žádnou z nich se nebylo možné slučovat. ČSL byla v Československu jedinou stranou, která byla v Čechách i na Moravě organizována a programově koncipována v rámci zemských složek individuálně. To však neznamenovalo absolutní rozpolcenost mezi frakcemi, ačkoli nějaké ideové rozdíly mezi křídly byly. Kulturní, národní i sociální požadavky se v programech shodovaly, a tak se česká, moravská a později také nově vzniklá slovenská frakce úplně nerozcházely. Naopak můžeme říci, že český katolicismus prostupoval do

³² VYKOUPIIL, Libor. *Slovník českých dějin. 2.*, přeprac. vyd. Brno: Julius Zirkus, 2000. 770 s. ISBN 80-902782-0-5. s. 106.

³³ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš. *Dějiny Moravy. Díl 4, Svobodný stát a okupace.* 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004. 287 s. ISBN 80-7275-044-5. s. 128.

³⁴ HUDEČEK, Tomáš. Odsouzena ke krizi identity? *Zpravodaj IPES.* 2006, roč. 1, č. 4, s. 1–3. ISSN 1803-0939. s. 3.

společnosti skrze ČSL, satelitní organizace, spolky a instituce spontánně a kontinuálně, což přinášelo úspěch.

Až do roku 1922 však ČSL postrádala ústřední výbor, přičemž jediným jejím centrem byl společný parlamentní klub. Lidovci, jak se členům strany zkráceně říká, měli základnu na Moravě, kde byli nejsilnější stranou. Strana vznikla pod vedením kněze Jana Šrámka a nesla název Moravsko-Slezská strana lidová. Šrámek byl později předsedou strany na Moravě a v Čechách působil na postu předsedy František Šabata.

3.3. Programy českého a moravského křídla

V roce 1920 česká frakce koncipovala program pod názvem Obnova české společnosti. Ten se dělil do pěti oddílů: rodina, obec, stavy, stát a společnost a stát a společnost mezinárodní.

Moravské křídlo ČSL v roce 1920 mělo pouze dočasný program. V následujícím roce vydalo program, který byl v květnu na brněnském sjezdu přijat a schválen. Pojednával o požadavcích politických, kulturních, sociálně-hospodářských a mezinárodních a některé satelitní organizace pak ještě navíc obsahovaly další čtyři programy. Čili moravskoslezský program se od českého lišil, ve své podstatě však obě křídla vycházela ze stejných pramenů: křesťanská víra, církevní sociální nauka a křesťanský solidarismus. Ten můžeme nalézt v křesťanském socialismu, který oslovoval vedle dělnických vrstev také drobné a střední vrstvy. Především se vztahoval na zemědělské vrstvy. Lze tedy říci, že křesťanský solidarismus můžeme vnímat jako *konzervativní sociálně-ekonomický model*.

Kontinuita mezi tehdejšími problémy v sociální sféře a náboženským programem, který byl úzce spjat s programem kulturním, byla nutná a vyplývala z tehdejších společenských potřeb a politického přesvědčení strany. „*Křesťansko-solidaristické pojetí umožňovalo optimálnější součinnost sociálního reformismu s podnikatelským světem a státem.*“³⁵

³⁵ FIALA, Petr – FORAL, Jiří. *Český politický katolicismus v demokratické společnosti*. In: Český politický katolicismus 1848-2005. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 978-80-7325-155-0. s. 197.

Propojení mezi stavovskou složkou a sociálními vrstvami společnosti bylo pro genezi křesťanského solidarismu naprosto zásadní. Jak již bylo zmíněno, pro vývoj solidarismu byla klíčová encyklika Lva XIII. *Rerum novarum*. Tehdejší politická situace v Československu s jejím odkazem korespondovala. Spolupráce rolníků, podnikatelů a statkářů s dělníky byla v zájmu všech sociálních vrstev. Podstata křesťanského solidarismu měla za úkol uspokojit zájmy zaměstnanců se zaměstnavatelem.

České a moravské křídlo se ve velké míře shodovalo i v dalším bodě svého programu a tím byla kultura a školství. Body jako náboženská výchova, církevní sňatky, ochrana rodiny a manželského sňatku a rovnoprávnost náboženského vyznání byly pro ČSL alfou i omegou. Jednota vyplývala především z tehdejší situace katolické církve, která byla od roku 1918 nelehká. Program byl text na papíře, ale praxe vypadala trochu jinak. Kvůli školství postupně mezi dvěma křídly vznikaly nemalé problémy a jinak tomu nebylo ani v rámci katolíků v ČSR. Protikatolický hon měl významné následky, stejně jako odluka církve od státu. Do politiky bylo podle ČSL nutné zakomponovat zásady katolické morálky. České křídlo jej nazývalo křesťanským demokratismem. Distancování se od militarismu a souběžné cvičení vojska ve zbrani pro existenci obstojné armády bylo oběma křídly společné. „*Český program byl v mnoha směrech propracovanější, v rozborech některých otázek nebyl jen souhrn požadavků, ale i jejich vysvětlení, vycházel z historického vývoje názorů církevních i jiných autorit.*“³⁶

Obecně je známo, že na Moravě bylo mnohem lepší zázemí pro křesťanskou demokracii, a to z důvodu markantního rozdílu v religiozitě obyvatelstva v porovnání s českým prostředím. Už proto mělo moravské křídlo mnohem větší potenciál k úspěchu na celostátní úrovni.³⁷

Prvorepubliková tradice je inspirací dodnes a Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (dále již jen „KDU-ČSL“), jež náleží mezi nejstarší subjekty českého politického prostředí, se na ni stále odvolává. Hlavními prioritami jsou křesťanské hodnoty spolu s bojem proti komunismu. Nosné pilíře lidoveckého programu tvoří rodina,

³⁶ FIALA, Petr – FORAL, Jiří. *Český politický katolicismus v demokratické společnosti*. In: Český politický katolicismus 1848-2005. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 978-80-7325-155-0. s. 200.

³⁷ FIALA, Petr – FORAL, Jiří. *Český politický katolicismus v demokratické společnosti*. In: Český politický katolicismus 1848-2005. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 978-80-7325-155-0. s. 14.

křesťanská morálka, venkov a kulturně-historické vazby, které jsou velkou oporou pro vzájemnou spolupráci mezi straníky a katolickou církví.

3.4. Lidová strana na Slovensku

Křesťanská demokracie hrála významnou roli rovněž na Slovensku. V křesťanském duchu byla nejsilnější Hlinkova slovenská lidová strana (Hlinkova slovenská ľudová strana), která dokázala díky programu a společenské morálce oslovit většinu tamních katolíků. Její formální koncept byl ustanoven na sjezdu v Žilině v roce 1913. Strana však začala být aktivní až po roce 1918.³⁸ Navázala na činnost klerikálního křídla Slovenské národní strany a byla postavena na třech pilířích, přičemž ten hlavní byl křesťanský, druhý národní a třetí sociální. Roku 1925 byl původní název Slovenská lidová strana (Slovenská ľudová strana) změněn, aby nedocházelo k záměně s Československou stranou lidovou, kterou až do rozpuštění na Slovensku v roce 1938 reprezentoval poslanec Martin Mičura, původně místopředseda Slovenské lidové strany a na začátku 20. let ministr pro správu Slovenska.

Roku 1932 Hlinkova slovenská lidová strana spolu s evangelickou Slovenskou národní stranou vybudovaly společný autonomistický program, skrze nějž vznikl tzv. autonomistický blok.³⁹ Své požadavky blok představil dne 16. října 1932, kdy byl zveřejněn tzv. Zvolenský manifest, který se postavil za „*křesťanský ráz státu a respektování křesťanských tradic, Slovákům bytostně vlastních, přičemž odmítal vnucování jiných ideologií. Vyslovil se pro náboženskou spolupráci obou hlavních náboženských skupin – katolíků a evangelíků, přičemž deklaroval překonání konfesionalismu.*“⁴⁰ Svým působením v době pomnichovské se však strana nakonec sama zdiskreditovala. „*Proces fašizace pokračoval nejrychleji na Slovensku, kde po Mnichovu uchopila moc Hlinkova strana a pod patronátem Berlína se vytvořila tzv. autonomní vláda.*“⁴¹

³⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 334 s. ISBN 80-7325-085-3. s. 33.

³⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938) II: Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. 1. vyd. Praha: Libri: 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4. s. 176.

⁴⁰ KUČERA, Matúš – LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny: 1914–1938*. 1. vyd. Bratislava, Literárne informačné centrum, 2010. 342 s. ISBN 978-80-8119-028-5. s. 194. Vlastní překlad.

⁴¹ MEJZLÍK, Jaroslav. *Dělnické hnutí na Třebíčsku v letech 1917–1938*. 1. vyd. Brno: Krajské nakladatelství: 1962. 248 s., s. 239.

Strana navázala spolupráci se Sudetoněmeckou stranou (SdP) Konrada Henleina. Spojence měla i v některých dalších separatistických stranách v samotném Československu. Fašistický charakter Hlinkovy slovenské lidové strany rostl, a vystupování strany proti samotnému Československu nabíralo na intenzitě.⁴² Dospělo to tak daleko, že její výkonný výbor a představitelé ostatních slovenských politických stran (kromě komunistů a sociálních demokratů, kteří nebyli přizváni) vyhlásili v říjnu 1938 (už po Hlinkově smrti) autonomii Slovenska s požadavkem na okamžité převzetí výkonné a vládní moci na Slovensku. V politice lidové strany došlo k radikální změně – strana se po vyhlášení autonomie stala stranou totalitní a zároveň v roce 1939 pod vedením Jozefa Tisa dopomohla k rozpadu druhé republiky. Nově vznikající stát byl formován dle fašistického režimu, který hbitě likvidoval pozůstatky demokratických svobod, institucí a zvyklostí.

V dnešní době Křesťanskodemokratické hnutí na Slovensku (dále již jen „KDH“) vnímá toto období jako pomalu se vyvíjející destrukci Hlinkovy slovenské lidové strany. Zároveň ji však také považuje za historicky nejstarší slovenskou křesťanskodemokratickou/lidovou stranu a hlásí se k její „lidovecké“ tradici. V roce 2012 během kampaně před volbami se předseda KDH Ján Figel' odvolával na slova Andreje Hlinky z roku 1920 o Slovensku bílém a křesťanském. Bylo to období po prohraných volbách. Mnozí historici Hlinkovi vytýkali autoritářské sklony a náklonnost k nedemokratickým režimům, širší vedení a členové KDH ho vnímají jako bojovníka za slovenskou autonomii. Bílé Slovensko přitom podle nich nemá vzbuzovat rasistická hesla, ale společnosti připomínat, že bílá barva byla jako symbol čistoty vnímána už v raném křesťanství.⁴³

3.5. Účast ve vládě

Politika Československé strany lidové (dále již jen „ČSL“), jež vznikla sloučením české a moravské části v lednu 1919 a český politický katolicismus reprezentovala nejvýrazněji, byla vystavěna na principech parlamentní demokracie, přičemž stěžejní důraz přikládala morálním hodnotám. Ovlivněna byla rovněž tehdejší zápasem s protikatolickou vlnou. Zejména zásady

⁴² TRAPL, Miloš. *Politika českého katolicismu na Moravě 1918–1938*. 1. vyd. Praha: SPN, 1968. 86 s., s. 65.

⁴³ PASTOR, Jan. *Slovenské KDH sľubuje voličům „bílé“ Slovensko*. [online]. Zprávy.tiscali.cz; 20. 1. 2012 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/slovenske-kdh-sľubuje-volicum-bile-slovensko-117314>.

křesťanské etiky a morálky, jejichž uplatněním chtěla iniciativně přispět k dalšímu ozdravení veřejného i soukromého života, pak vnímala coby záruku obrody rodinného života. V tomto ohledu taktéž vyzdvihovala nutnost zvýšit prestiž rodiny a zajistit jí optimální podmínky.⁴⁴ Její základní ideou tak byl vedle demokratismu i tzv. křesťanský solidarismus (představující konzervativní neoliberalistický sociálně-ekonomický model), jenž „*vycházel z nutnosti spolupráce všech tříd a vrstev společnosti na základě křesťanské ideologie*“.⁴⁵ V meziválečném Československu ČSL zároveň podporovala jak agrární reformu, tak drobné živnostníky a volný trh. Svou orientací proto byla v politickém systému první republiky (1918–1938) považována spíše za stranu středu, nikoli pravice. Zpočátku nebylo její postavení nijak výrazné. K významnější změně došlo až za první úřednické vlády Jana Černého (1920–1921), a to v souvislosti s přijetím J. Šrámka do tzv. Pětky (tj. seskupení pěti koaličních stran v Československu) v roce 1920. Jinými slovy, „*[...] díky obratnému manévrování Jana Šrámka vplula Československá strana lidová po úspěchu v prvních parlamentních volbách na jaře 1920 jako spolurozhodující činitel do vedení československé politiky*“.⁴⁶ A byl to tedy právě J. Šrámek, jemuž se podařilo učinit ze strany respektovanou část politického života. Od října 1921 pak byli lidovci součástí vládní koalice.⁴⁷ V letech 1921–1938 se ČSL opakovaně se stabilní podporou 8–10 % elektorátu stávala součástí jednotlivých vlád.

Předseda strany Jan Šrámek byl při řešení tehdejší situace excelentní v hledání kompromisu s lidmi, kteří zastávali jiné postoje. „*Dokázal se vyhybat extrémním situacím a konfrontacím a současně prosazovat své záměry. Jeho politickou prozíravost oceňoval i apoštolský nuncijs, přestože ho zpočátku papežští diplomaté kritizovali za málo energické hájení církevních zájmů.*“⁴⁸

⁴⁴ JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace*. 1. vyd. Praha: Prospektrum, 1992. 209 s. ISBN 80-85431-24-6. s. 124.

⁴⁵ BUREŠOVÁ, Jana. Rozdílné pohledy na novou společenskou realitu po roce 1918 na příkladu katolických a pokrokově orientovaných ženských spolků. In MERHAUTOVÁ, Lucie, MALÍNSKÁ, Jana (eds.): *1918: Model komplexního transformačního procesu? [České křižovatky v evropských dějinách 1918–1938–1948–1968: 1. svazek]*. 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky, Masarykův ústav: Akademie věd České republiky, Archiv, 2010. s. 193–202. ISBN 978-80-86495-57-6. s. 196.

⁴⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938) II: Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. 1. vyd. Praha: Libri: 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4. s. 321.

⁴⁷ PEHR, Michal. *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 376 s. ISBN 978-80-86903-53-8. s. 13.

⁴⁸ Katolický týdeník. *Lidovecké proměny v čase*. [online]. 2009/15 Velikonoce, autor: Jaroslav Šebek]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/prilohy/perspektivy/lidovecke-promeny-v-case.html?fbclid=IwAR32C6jsBgMm0-iMS3P3O1AXIzg-kPG_PMnwuxvJCknm4uxw4Z4OFttm4Mg>.

Velmi zásadní okamžik přišel v roce 1925. Parlamentní volby přinesly lidovcům ohromný úspěch. V celé republice ve volbách získali 691 238 hlasů, což celkově tvořilo zisk 9,75 %, a ČSL se tak stala v Čechách a na Moravě v pořadí třetí nejsilnější stranou.⁴⁹ Ve Slezsku byla ČSL vůbec nejsilnější, dostala nejvíce hlasů a volby tam vyhrála. Oproti tomu na Slovensku obliba ČSL upadla a podobných výsledků ve volbách se znovu dosáhnout nepodařilo.

V letech 1928–1929 bylo postavení ČSL nejvýraznější. V tomto období byli lidovci součástí nového vládního seskupení nesoucího název panská koalice (známé také jako celně-kongruovaná či občanská koalice). Bylo složeno z českých, ale také z německých měšťanských stran, k nimž se v lednu, v roce 1927, připojila i Hlinkova slovenská lidová strana. Ministr J. Šrámek, který byl ve funkci náměstka předsedy vlády, pak od roku 1927 řídil i vládu. Za zmínku také stojí to, že po listopadových volbách, které proběhly v roce 1926, se stal předsedou horní komory Mořic Hruban, který byl předsedou Katolické národní strany na Moravě, a to v letech 1896–1918. M. Hruban byl v první polovině 20. století velmi významný pro vývoj křesťanské politiky.⁵⁰

Odchod Hlinkovy slovenské lidové strany z vládní koalice v roce 1929 byl příčinou vládní krize, která lidovcům ukončila úspěšné období. Už v té době rezonující rozpory mezi vládními stranami postupně sílily a na politickou situaci ve státě měly špatný vliv. Proběhly předčasné volby, které lidovcům přinesly 623 340 hlasů (8,44 %), což samozřejmě směřovalo k oslabení ČSL a jasně z toho vyplývalo, že voliči nemají ve stranu už takovou důvěru jako dříve. Na Slovensku to bylo jiné. Během voleb do parlamentu, které proběhly ve stejné době jako předčasné volby v české části společného státu, získala Hlinkova slovenská lidová strana 403 680 hlasů (28,3 %).⁵¹

Na základě těchto radikálních proměn, které odrážely náladu ve společnosti, a z toho vyvstálé krize v politickém dění se stalo, že ve 30. letech byla ohrožena stěžejní idea ČSL, tedy křesťanský solidarismus. Politické napětí v těchto letech v Československu sílilo. Toto období pak vygradovalo mnichovskou dohodou. I přes odpor moravského křídla strana vstoupila do

⁴⁹ TRAPL, Miloš. *Politika českého katolicismu na Moravě 1918–1938*. 1. vyd. Praha: SPN, 1968. 86 s., s. 35.

⁵⁰ HANUŠ, Jirí. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století: s antologií textů*. 2005. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. 307 s. ISBN 80-7325-029-2. s. 198.

⁵¹ BAHNA, Miloslav – KRIVÝ, Vladimír. Ako volili národnosti a konfesie v parlamentných voľbách roku 1929 na Slovensku. Možnosti nových metód ekologickej inferencie. *Historický časopis*. 2016, roč. 64, č. 1, s. 57–85. ISSN 0018-2575. s. 62. Vlastní překlad.

tzv. vlády národní jednoty. Během druhé světové války působil velký počet lidoveckých politiků v exilové vládě a mnozí lidovci se zapojili do protinacistického odboje.

3.6. Po druhé světové válce

Když druhá světová válka skončila, byla ČSL v rámci všech obnovených českých politických stran skutečně jedinou nesocialistickou stranou, a primárním důsledkem tedy bylo, že vytvořila opozici vlivné Komunistické straně Československa (dále již jen „KSČ“). Lidovci v tomto období navázali na svou mnohaletou činnost, která sahá už do 90. let 19. století. Strana během odboje získala vysoké postavení díky předsedovi J. Šrámkovi, který byl také předsedou londýnské exilové vlády. Právě díky tomu nikdy nedošlo ke zpochybnění její existence během válečných jednání, na kterých se hovořilo o podobě poválečného politického systému. Při neformálních příležitostech měl i například Václav Nosek, katolík na straně komunistů, člen londýnské Státní rady a pozdější ministr vnitra, z ČSL a jejího působení velkou radost. V roce 1942 v rozhovoru poskytnutém Hubertu Ripkovi řekl, že by měl J. Šrámek být i nadále v čele a být dál premiérem exilové vlády, protože ho v Československu mají lidé rádi, důvěřují mu a katolický lid ho následuje.⁵²

Únorová krize přinesla těžké následky nejen pro samotnou ČSL, ale samozřejmě i pro celé Československo. Komunistické perzekuce postihly a změnily naprosto vše, na čem se do té doby kolektivně pracovalo. Jako příklad lze uvést situaci na začátku roku 1949, kdy v jižních Čechách byli tvrdě likvidováni lidovci, a to za to, že pomáhali jiným lidem s útekem na Západ. Poslanec Jan Plesl a Rostislav Sochorec byli ve vězení umučeni. Poslanec Stanislav Broj byl popraven. Před smrtí řekl: „*Chci jen prosit Boha, aby vám tuto vraždu odpustil! Víím, že umírám proto, že jsem chtěl mít svobodné zemědělce ve svobodné zemi. Oni také budou!*“⁵³ Mnoho členů, soukromých zemědělců a také lidí z řad inteligence, bylo odsouzeno k mnohaletému vězení.

⁵² PEHR, Michal. *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 376 s. ISBN 978-80-86903-53-8. s. 16.

⁵³ BROJ, Stanislav. In ČAPEK, Miloslav. *Poražení vítězové: kapitoly z třetího odboje*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. 185 s. ISBN 80-204-1058-9. s. 62.

Akční výbor lidové strany vydal dne 26. února 1948, den po komunistickém uchopení moci, svolání k členům. Požadavkem byla očista strany a přihlášení se k obrození Národní fronty. Výsledkem tohoto procesu byl odchod ohromného množství členů. Bylo to 200 tisíc lidí. Z toho bylo zřejmé, že kontinuita s prvorepublikovou prací strany je nereálná. Podmínky byly diametrálně odlišné. Otázka, zda na tuto situaci je strana připravena adekvátně reagovat, byla na místě. Poslanec J. Šrámek, který byl nadále v čele strany, prosazoval trpělivost, vedení dialogu a hledání kompromisu. Čili se k tehdejší situaci stavěl tak, jako se strana zachovala kolem roku 1918. Domníval se, že se o nic nového nejedná. Ukázalo se, že stranické struktury byly zaostalé. Evropa byla nucena učit se změnám a novým situacím. Vedení ČSL – a především sám Šrámek – pak mnoho let čelilo kritice, že jeho členové neuměli rozeznat nebezpečí, které přišlo s řízenou formou demokracie, jež osvobozenou republiku ohrožovala.

Nejvyhraněnějším kritikem byla skupina katolíků v emigraci, a to v letech 1945–1948. Slova Simeona Ghelfanda zněla: „*Ani jeden z voličů ČSL nevolil lidovecké kandidáty proto, aby tito pak potvrdili spolu s komunisty a socáky socializaci a sovětizaci, neboť kdyby prostý volič ČSL si přál socializaci, pak by byl volil přímo socáky a komunisty a ne kandidáty ČSL.*“⁵⁴

Překladatel, nakladatelský redaktor a publicista Ladislav Jehlička, k poválečnému období pod vedením J. Šrámka prohlásil, že: „*v květnu 1945 se vrátili Šrámek a Hála do Československa jako absolutní páni lidové strany [...] na vrcholu jepičí slávy a moci. 'Kdo proti nám cekne nebo něco udělá, toho dá kolega Nosek (tehdy komunistický ministr vnitra) zavřít,' prohlašoval tenkrát páter Hála.*“⁵⁵

Období tříleté vlády pod vedením Hály a Šrámka Jehlička vnímal natolik negativně, že je popisuje jako časový úsek vhodný tak maximálně do Humoristických listů. Hlavním důvodem byla nepříjemná situace, kdy byla ze strany vyloučena manželka lidoveckého ministra Adolfa Procházky a zároveň iniciátorka a hlava nespokojených, Helena Koželuhová, již byl současně odebrán její poslanecký mandát. Tento krok měl přinést uklidnění poměrů ve straně, což je paradox.⁵⁶

⁵⁴ GHELFAND, Simeon. Čsl. strana lidová. *Sborník Bohemia*. 1957, č. 2, s. 23. ISSN chybí.

⁵⁵ JEHLIČKA, Ladislav. *Křik Koruny svatováclavské*. 1. vyd. Praha: Torst, 2010. 592 s. ISBN 978-80-7215-394-7. s. 54.

⁵⁶ ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka. *1948: Vítězný únor*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2012. 152 s. ISBN 978-80-264-0089-9. s. 76.

Otázkou stále zůstává, v jaké míře byla důležitá zpětná vazba, tedy kritika, politických kroků v období, kdy iluze o komunistickém režimu a jeho podstatě byly dávno minulostí. Dnes už můžeme s jistotou říci, že v době poválečných let, hlavně zpočátku, se katolíci hledali. Protože pravice byla zdiskreditována, bylo zřejmé, že se lidé přikloní k levici.

V Československu byla ČSL jedinou nesocialistickou stranou. Z pravice nebyla odloučena kvůli nedostatečné iniciativě, ale v důsledku vnějších okolností. Lidovci byli ve slepé uličce v politickém rozhodování, zároveň však mohli posílit voličskou základnu. Strana, jež byla stále součástí Národní fronty a zastávala střed, se však brzy skrze spolupráci se socialisty a komunisty posunula doleva. To způsobilo formování nových vnitrostranických skupin. Stabilizace uvnitř strany tedy neměla prostor.

Po válce strana vystupovala s takovým programem, díky kterému ji bylo možné označit za politický střed, a to i díky tomu, že byla jedinou nesocialistickou stranou. Přesto byly programové body v rámci celého politického spektra pod největším drobnohledem a byly kritizovány. Prvorepublikový program byl silný, a byl tak základem a inspirací pro vznik nového programu. Ten byl v dubnu roku 1946 schválen, přičemž byl kladen důraz na tradiční křesťanskou politiku. První bod se soustředil na křesťanskou národní kulturu a nastolení jiného sociálního řádu. Ten měl stát na principu osobní svobody a spravedlnosti. Lidovci pak také v tomto bodě, který byl věnován církvi a státu, kladli důraz na křesťanskou kulturu coby kulturu národní. Přídomek národní získalo tedy i křesťanství, a to z důvodu, že nacionální hodnota získávala ve společnosti na důležitosti.

Lidovci se dále vymezovali jako strana sociálně-reformní. Prosazovali sociální vývoj, který byl možný jen díky sociální spravedlnosti, která měla být pro všechny bez rozdílu. Jednotlivé složky společnosti měly své místo také. Nejbližší vztahy a vazby měli lidovci se zemědělci. Naopak vazby s dělníky byly minimální a z toho plynulo, že nebyla snaha mezi nimi hledat své voliče. Přes flexibilitu v rozhodování a reagování na měnící se situaci ve společnosti byla straně vytýkána nestálost a ideová nerovnováha.

Během voleb pak lidovci získali jen 20 % hlasů. Komunisté dostali 40 % voličských hlasů. ČSL byla uvnitř postupně rozvrácena komunistickými konfidenty. Následovalo podání demise demokratických ministrů a vše vygradovalo násilným nástupem protikomunistických

sympatizantů na posty stranických sekretariátů. Ztráta mandátu a pobyt v internaci čekaly na ty členy, kterým se nepodařilo utéct do exilu.

Mnohé členy však čekal ještě smutnější osud. Byli buď popraveni, nebo umučeni. Strana byla pod taktovkou prokomunistického křídla až do roku 1989. V důsledku invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa došlo v roce 1968 k výjimečné změně, kdy byla strana krátce uvolněna. I přes vyjádření nesouhlasu členské základny se komunistům stále dařilo vést a určovat proud, jímž se ČSL velmi dlouhá léta nechala vést. Uvnitř strany se členská základna historickým strukturám nevzdálila, a tak se členství ve straně vnímalo jako jasné vyjádření nesouhlasu a protestu proti komunistům a jejich nadvládě.

V současnosti, více než sto let po založení strany, poslanec Pavel Bělobrádek, který v čele stany stál od roku 2010 do března roku 2019, k historii strany řekl: *„Lidovci vždy byli stranou, které šlo především o spravedlivý přístup ke všem. My nejsme elitáři, každý má právo na živobytí a každý si zaslouží důstojný život. O to nám šlo vždy a jde nám o to i teď.“*⁵⁷

⁵⁷ KDU-ČSL. *KDU-ČSL má 100 let, strana bude slavit především na březnovém sjezdu.* [online]. KDU-ČSL; 4. 1. 2019 [cit. 2019-01-20]. Dostupné z: <<https://kdu.cz/aktualne/zpravy/kdu-csl-ma-100-let-strana-bude-slavit-predevsim-na>>.

4. Zlomové momenty v politice tradiční politické strany KDU-ČSL

4.1. Sametová revoluce

Pro formování ČSL byl významný Richard Sacher, ústřední tajemník a také důležitý politik v komunikaci s ještě stále nedefinovaným Občanským fórem. Stál totiž v čele obrodného proudu, který od roku 1988 hrál v ČSL důležitou roli. Před rokem 1989 stáli v opozici proti tehdejšímu vedení primárně katoličtí nestraníci, kteří nesouhlasili s nekřesťanskou politikou strany. V polovině roku 1988 přišla změna díky odvolání R. Sachera, který tím pádem nezastával post vedoucího Ústřední politické školy ČSL se sídlem v Klínci. Šlo o tehdejší institut s funkcí ideově školit své členy.

Ústředí strany si bylo vědomo, že Sacher ovlivňoval členy skrze ona školení, a nepřálo si, aby nepokoje narůstaly. Sacher byl přesunut do politicko-organizačního oddělení ústředního sekretariátu strany. To Sachera pobouřilo, a proto zmobilizoval v pražské organizaci členy, kteří se do té doby marně pokoušeli spolupracovat s lidovci z jižní Moravy. Tento postup Sacherovi přinesl možnost stanout v čele opoziční skupiny a mohl tak specifikovat své požadavky. Ty však byly nesplnitelné. Hlavními cíli bylo svolání mimořádného sjezdu a odvolání Josefa Andrše s vidinou získání postu předsedy.

Sacher před zasedáním, jež se uskutečnilo 20. října 1988, poslal všem členům dopis, v němž vyzývá k vyšší aktivitě v Národní frontě a kritizoval vzdalující se stranické zájmy od křesťanských zásad. Vedení strany reagovalo ostře. Sacher byl nucen odejít ze všech svých funkcí a stal se tak z něj stranický disident. Na to Sacher reagoval dalším dopisem členům, a to ve spolupráci s lidovci z Prahy. Tento krok vzbudil podporu reformní iniciativy. Jmenovala se Křesťané pro přestavbu (známa také jako Obrodný proud) a podporovali ji nespokojení členové. Především si přáli vzbudit zájem o stranu a chtěli mít ve straně samostatně smýšlející lidi, kteří se komunistickému režimu nebojí postavit.⁵⁸

Stranická opozice hovořila i o tom, že mnozí členové byli zbaveni svých funkcí zcela neoprávněně. Proti systému Národní fronty a komunistickému režimu však nikdo z nich nebyl

⁵⁸ PEHR, Michal. ČSL na konci komunismu. In ZNOJ, Milan, PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 27–30. ISBN 80-7308-086-9. s. 29.

schopen vystoupit razantně. Požadavek na zlepšení struktury bylo to jediné, k čemu se Křesťané pro přestavbu a Sacher odhodlali. Andrš se k celé situaci stavěl velmi nekompromisně. Je zřejmé, že si byl vědom toho, že jeho pozice ve vedení byla ohrožena. Sepsal dopis předsednictvu ústředního výboru ČSL, v němž obvinění odmítá. Dále uvedl, že iniciátor ho diskriminuje skrze petici za jeho odvolání, kde jsou podpisy údajně zfalšované.

Z celkového počtu cca 47 tisíc členů strany se pod petici během tří měsíců podepsalo bezmála 1200 lidí. Andrš tím byl zaskočen a cítil se ohrožen. Přes velkou snahu se Křesťanům pro přestavbu nepodařilo oslovit další členy, kteří by smýšleli podobně. Jihomoravská krajská organizace se nezapojila, a tak pražské skupině nezbylo nic jiného než fungovat samostatně.

Obrodný proud, jehož mluvčím se stal Sacher, bylo první reformní hnutí. Vzniklo v hotelu Savarin v Praze, a to během schůze, kde se sešlo širší vedení v počtu 72 delegátů. Akce se záměně konala 14. října 1989, kdy se již tradičně konaly kuželkářské soutěže. Díky tomu se odvedla pozornost státních orgánů. Setkání přineslo potřebnou transformaci hnutí Křesťané pro přestavbu, které bylo do té doby neoficiální. Hnutí bylo označováno jako Obrodný proud, který lze považovat za druhou fázi pražského reformního hnutí. Od předešlého hnutí se liší postojem k Národní frontě a socialistické společnosti. Obrodný proud nevyzdvihoval důležitost socialistické společnosti, nepoužíval tradiční pojmy socialismu a stylizoval se do určité frakce v rámci ČSL.⁵⁹ Nová platforma také přijala vlastní návrh ústavy, v níž už neměla být vedoucí role KSČ.

Vedení lidové strany a jeho politiku Sacher ostře kritizoval. Tyto postoje pak měly velký vliv na vývoj v ČSL během sametové revoluce. Obrodný proud vydal prohlášení, v němž odsuzuje brutalitu zásahu proti demonstrantům na Národní třídě 17. listopadu 1989. Tehdejší situaci hnutí využilo k útoku na zkompromitované vedení ČSL a jeho rezignaci považovalo za samozřejmé. Vedení mělo na žádost obrodného hnutí odstoupit. Občanské fórum, které bylo silným opozičním reprezentantem, Obrodný proud podporoval, a to díky myšlenkám, které směřovaly k demokratické rekonstrukci společnosti. Za Obrodný proud se takových jednání účastnil B. Svoboda.

⁵⁹ DOČKAL, Vít. *Vratký vzlet Fénixe: Československá strana lidová 1988–1990*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2004. 79 s. ISBN 80-210-3587-0. s. 24.

Listopadové události v rámci ČSL vygradovaly rezignací členů jejího ústředního výboru. V noci z 27. na 28. listopadu 1989 bylo zvoleno nové vedení. Do jeho čela usedl coby první polistopadový předseda poslanec Sněmovny lidu Federálního shromáždění Josef Bartončík. Prvním místopředsedou se stal B. Svoboda. Ústředním tajemníkem strany a také druhým místopředsedou se stal R. Sacher.

4.2. Svobodné volby a rozpad Československa

Na duben roku 1990 byl stanoven první termín posttotalitního sjezdu ČSL. Formulování programových záležitostí strany bylo stěžejní náplní pro přípravu na první svobodné volby téhož roku v červnu. Na sjezdu byla ustanovena volební koalice Křesťanská a demokratická unie. Ta zahrnovala kooperaci všech křesťanských stran. Šlo o ČSL, Křesťanskodemokratickou stranu, Svobodnou rolnickou stranu a jiné menší subjekty.

Dne 14. května 1990 vyšel v rakouském týdeníku Profil (č. 20) článek kritizující J. Bartončíka a R. Sachera. Předseda ČSL Bartončík byl obviňován z předlistopadové placené spolupráce se Státní bezpečností, a dokonce i z toho, že je schopen kvůli zisku zradit i svoji rodinu. Článek byl vyvrcholením sporu uvnitř vedení ministerstva vnitra. Spor se týkal lustrace budoucích poslanců. Bartončík byl obviňován z toho, že vyhrožoval fyzickou likvidací, a také ze systematické politické likvidace nepohodlných spolustraníků.

Článek rozpoutal aféru. Prohlášení tehdejšího prvního náměstka federálního ministra vnitra Jana Rumla celou situaci ještě přiostrilo. Ruml proto zaslal vybraným médiím dokument, v němž sděloval, že v rámci výkonu své funkce několikrát držel v ruce dokumenty, které by měly přimět předsedu ČSL k odchodu z politiky. Na dokumenty upozornil Ruml společně se Sacherem prezidenta Václava Havla. V dokumentech byly informace o Bartončíkově předlistopadové minulosti. Prezident měl Bartončíkovi navrhnout stáhnutí kandidatury do parlamentu, čímž by předešel zveřejnění oněch dokumentů. Bartončík ale nesouhlasil a o post chtěl nadále usilovat. Zanedlouho byl však hospitalizován kvůli srdečním potížím.⁶⁰

⁶⁰ DOČKAL, Vít. *Vratký vzlet Fénixe: Československá strana lidová 1988–1990*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2004. 79 s. ISBN 80-210-3587-0. s. 61.

Později přiznal, že tvrzení J. Rumla je částečně pravdivé. Straníci i vedení přesto nastalou situaci vnímali jako pokus zdiskreditovat stranu před volbami, a to cíleným dezinformováním voličů. Vedení ČSL dlouhodobě požadovalo předložení důkazů, které by Bartončíka usvědčily ze spolupráce se Státní bezpečností. Federální shromáždění se důkazů dočkalo až po volbách. Předsednictvo ČSL dospělo k závěru, že je pravdivá pouze skutečnost o schůzkách s pracovníky Státní bezpečnosti. Ve spise se nikde neuvádí, že by Bartončík ze spolupráce se Státní bezpečností jakkoli profitoval nebo někoho poškodil. Následovalo podání trestního oznámení na několik osob, které se měly tohoto zákeřného činu dopustit.

Volební výsledky koalice Křesťanské a demokratické unie (dále již jen „KDU“), za niž ČSL kandidovala, byly touto aférou výrazně poznamenány. Volební heslo „*Svoboda místo socialismu*“ bylo zřejmě další příčinou neúspěchu. Slogan měl vyzdvihnout to, že KDU podporuje myšlenku národního porozumění, rovnoprávnost a solidaritu.⁶¹ Delegáti si byli jisti, že je heslo pro společnost srozumitelné. Na druhou stranu zdůrazňovali, že ČSL musí být s to respektovat nelehkou situaci, a sice že „[...] v Čechách je orientace spíše ateistická a zároveň protikomunistická, zatímco na Moravě a ve Slezsku je zaměření více křesťanské, avšak méně socialistické.“⁶² Strana však nepřesvědčila, že by měla snahu o modernizaci křesťanskodemokratické politiky. Naopak dala najevo, že zásadní změny jsou pro ni složitější, než zůstat u první republiky a jejích tradic.

Jedním z důvodů, proč strana zůstala v opozici, byl postoj straníků k Bartončíkově kauze. Toto byl zásadní zvrat v orientaci ČSL. Strana nebyla schopna stát se hegemonem. Po rozpadu Občanského fóra, po prvních svobodných volbách, pravou stranu spektra obsadily jiné konzervativní politické strany. Krizi měl vyřešit mimořádný sjezd, který se konal v září roku 1990. Na pozici předsedy byl zvolen Josef Lux, který byl nejmladším kandidátem a vyhrál se značným rozdílem hlasů. O post předsedy usilovalo dohromady osm kandidátů, mezi nimi vedle R. Sachera a J. Bartončíka též Antonín Baudyš a Jiří Karas. Různorodé spektrum kandidátů dokazovalo, že uvnitř ČSL stále převládalo názorové štěpení. Existovala dvě hlavní křídla. Tím většinovým bylo křídlo, které se snažilo ČSL přetvořit ve stranu moderního západoevropského typu (snaha do čela strany prosadit J. Luxe) a menšinové křídlo J.

⁶¹ CHARVÁT, Jakub. Vývoj hlavních politických stran a stranického systému v České republice. In BUREŠ, Jan et al. *Česká demokracie po roce 1989: Institucionální základy českého politického systému*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. s. 231–378. ISBN 978-80-247-4283-0. s. 243.

⁶² DOČKAL, Vít. *Vratký vzlet Fénixe: Československá strana lidová 1988–1990*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2004. 79 s. ISBN 80-210-3587-0. s. 52.

Bartončíka, které nesouhlasilo s pravicovou transformací ČSL a požadovalo její přechod do opozice.

Směřování strany ke spolupráci s pravicovými občanskými stranami bylo pro Luxe stěžejní. Navázal spolupráci s Konfederací politických vězňů, „což bylo důležité pro vytvoření diskontinuity v programu strany a lidové straně to umožnilo distancovat se od činnosti strany v období komunismu.“⁶³ Změna názvu strany, který byl rozšířen o sousloví „Křesťanská a demokratická unie“, a také naklonění se k tradičnímu konzervativnímu pojetí sociální politiky, byly důkazem, že se straně podařilo oprostít od minulosti. Velká pozornost byla věnována ochraně rodiny.

Rok 1992 byl pro stranu jakýmsi restartem a novou kapitolou. Křesťansko-demokratický program byl tak zcela zásadní. V letech 1992–1998 byla strana pod vedením J. Luxe velmi stabilní. Mnoho delegátů ale mělo s tehdejší politikou problém. Dlouhodobé neshody ve straně došly tak daleko, že se v roce 1992 oddělila Křesťanskosociální unie, která se stala součástí Českomoravské unie středu.⁶⁴ Rozštěpení na středopravou a středolevou politiku, které působilo ve straně obtíže, bylo vyřešeno. Strana tenkrát s rozdělením státu nesouhlasila a obnovení zemského zřízení bylo prioritou. Neúspěšné volby stranu přiměly ke změně postoje a rozdělení státu pak považovala za jediné východisko.

Volební program z roku 1992 ukazoval rozdíly týkající se vyspělosti politiky strany. Volební program ČSL byl pro první svobodné volby koncipován v obecné rovině, navíc vůbec nenabízel řešení problémů ve společnosti. Volební program KDU-ČSL byl definovaný, popisoval problémy a nabízel skrze demokratické prostředky jejich řešení. Bezpečnost hrála v programu důležitou roli a hovořila o reformě policie, která měla spočívat v jejím odpolitizování a zajištění kontroly policie, a to skrze pověřené osoby. Program KDU-ČSL se také zabýval nezaměstnaností, daňovou reformou, nezaměstnaností či vedením zahraniční politiky. Dále strana požadovala efektivní ekonomickou reformu.

⁶³ LINEK, Lukáš – PECHÁČEK, Štěpán. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*. Sociologické studie / Sociological Studies 06:6. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 48 s. ISBN 80-7330-094-X. s. 12.

⁶⁴ FIALA, Petr et al. *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2002. 471 s. ISBN 80-210-3036-4. s. 136.

4.3. Lidovci v českých vládách i v opozici

Volby do České národní rady v roce 1992 byly pro stranu v mnohém přelomové. I přes malý volební zisk (celkem 406 341 hlasů, tj. 6,28 %) ⁶⁵ ve všech okresech (vysokou podporu udržela jen na Moravě) ⁶⁶ se podařilo obhájit místo ve vládě. Díky tomu měla KDU-ČSL možnost splnit to, co měla ve svém předvolebním programu. Předseda Lux byl jmenován místopředsedou vlády i ministrem zemědělství. Byl nejen jednou z nejméně výraznějších osobností v historii strany, ale i české politiky. Jan Kasal o Josefu Luxovi řekl: „*Díky Josefu Luxovi si o ČSL nemusíme číst jen v učebnicích dějepisu.*“ ⁶⁷ Stanislav Bělehrádek se stal ministrem pro hospodářskou soutěž, Antonín Baudyš, místopředseda několika federálních vlád v období 1989–1992, byl ministrem obrany (v roce 1994 ho vystřídal Vilém Holář) a Jindřich Kabát zastával pozici ministra kultury (po demisi v roce 1994 byl nahrazen Pavlem Tigridem).

Skrze programové zaměření se strana vrátila k politice pravého středu. Díky tomu patřila k evropským stranám, které svou politiku staví na zásadách křesťanského humanismu a morálky. Apeluje na respektování svobody jednotlivce. Také pamatuje na odpovědnost, kterou je nutné si uvědomovat během každého svobodného jednání. Velikou roli hrála snaha o humanizaci, demokratizaci a kultivování společnosti, rozvoj duchovní kultury společnosti, snaha o vybudování právního státu a funkční parlamentní demokracie, v jejímž rámci bude každý vnímat jako stěžejní onu odpovědnost za rodinu a společnost jako takovou.

Koaliční vláda s Občanskou demokratickou aliancí (dále již jen „ODA“), Křesťansko-demokratickou stranou (dále již jen „KDS“) a Občanskou demokratickou stranou (dále již jen „ODS“) nebyla pro KDU-ČSL i přes programovou (osa levice-pravice) blízkost snadná. Nejsilnější stranou koalice byla ODS. Stabilitu KDU-ČSL opakovaně narušovaly neustále připomínané aféry týkající se některých členů a předlistopadového působení strany. I přes nesnáze křesťanští demokraté prosadili návrh na jednomandátové volební obvody v Senátu.

⁶⁵ JUST, Petr. Praxe demokratického vládnutí a vývoj vládních koalic v ČR. In BUREŠ, Jan et al. *Česká demokracie po roce 1989: Institucionální základy českého politického systému*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. s. 379–426. ISBN 978-80-247-4283-0. s. 391.

⁶⁶ HUDÁK, Jakub. Geografie volebních výsledků KDU-ČSL v devadesátých letech. In ZNOJ, Milan, PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 57–66. ISBN 80-7308-086-9. s. 59.

⁶⁷ KDU-ČSL. *Josef Lux a česká politika*. [online]. KDU-ČSL; 27. 11. 2014 [cit. 2018-01-14]. Dostupné z: <<https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2014/josef-lux-a-ceska-politika>>.

Velkým tématem a vznikem problémů byla transformace státu a církve. K pragmatickému nahrazování stěžejních křesťanskodemokratických prvků v programu KDU-ČSL jinými profilačními tématy docházelo i nadále. Šlo o pokusy s ekologickou tematikou, částečnou orientaci na venkovský elektorát atd.⁶⁸

Během předvolební kampaně do parlamentních voleb v roce 1996 měla strana tendence oslovit co největší část elektorátu. Volební slogan programu zněl: „*KDU-ČSL – Klidná síla – jistota, bezpečí.*“⁶⁹ Strana skutečně zabodovala, a to ziskem 8,08 % voličských hlasů, čímž dosáhla na 18 mandátů v PS. Díky tomu obsadila prostor středu politického spektra.⁷⁰

Po volbách se jednalo s dosavadními koaličními partnery. Lidovci požadovali čtyři ministerská křesla. Prvním místopředsedou vlády a zároveň ministrem zemědělství byl J. Lux. Nabídku ze strany M. Zemana, tehdejšího předsedy České strany sociálně demokratické (dále již jen „ČSSD“), aby přijal ministerské křeslo v koalici lidovců se sociální demokracií, odmítl.⁷¹ Miloslav Výborný se stal ministrem obrany. Do čela ministerstva hospodářství se postavil Jaromír Schneider. A ministrem kultury se stal Jaromír Talíř. „*Sestavení koaliční dohody už tak dobře nedopadlo a přes předchozí souhlas od ODS se pasáž o církevních restitucích dostala na vedlejší kolej. Přesto zůstala zachována středopracivová orientace se silným sociálním rozměrem a nově byl akcentován proatlantický a proevropský rozměr.*“⁷²

Pokles ekonomické aktivity v roce 1997 celou situaci ještě přiostrčil. V průběhu druhé poloviny roku pokles přešel ve skutečnou recesi, když se propad ekonomiky postižené ničivými povodněmi markantně prohloubil. ODS prosazovala liberální principy, které ale přestávaly fungovat. Na základě těchto skutečností se přesvědčení J. Luxe o sociálně tržní ekonomice v kontrastu k tzv. svobodnému, volnému „trhu bez přívlastků“, jež tak energicky obhajoval právě

⁶⁸ CHARVÁT, Jakub. Vývoj hlavních politických stran a stranického systému v České republice. In BUREŠ, Jan et al. *Česká demokracie po roce 1989: Institucionální základy českého politického systému*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. s. 231–378. ISBN 978-80-247-4283-0. s. 355.

⁶⁹ FIALA, Petr. Josef Lux a proměny postavení KDU-ČSL v politickém systému České republiky. In ZNOJ, Milan – PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 41–50. ISBN 80-7308-086-9. s. 46.

⁷⁰ CHARVÁT, Jakub. Vývoj hlavních politických stran a stranického systému v České republice. In BUREŠ, Jan et al. *Česká demokracie po roce 1989: Institucionální základy českého politického systému*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. s. 231–378. ISBN 978-80-247-4283-0. s. 278.

⁷¹ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v nenáboženské společnosti: český příklad*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. 183 s. ISBN 978-80-7325-141-3. s. 114.

⁷² KDU-ČSL. *O nás. Historie. 1996*. [online]. Kdu.cz; s.a. [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <<https://www.kdu.cz/o-nas/historie/1996>>.

předseda ODS V. Klaus, prohloubilo ještě více.⁷³ Lux na odchod některých ministrů z vlády stále apeloval. Krok, kdy vláda přijala tzv. balíček opatření, oficiálně známý jako Korekce hospodářské politiky a další transformační opatření, také hovořil za vše.⁷⁴

Skandál spojený s nejasnostmi ohledně financování politiky ODS, vyvolal svolání mimořádné celostátní konference KDU-ČSL, na níž se rozhodlo, že strana z vlády vystoupí. Prezident Havel v prosinci 1997 pověřil J. Luxe, aby zahájil jednání s politickými stranami o členech nové vlády. Lux nabídku přijal s tím, že nová vláda nebude nějakým provizoriem.⁷⁵

Novým předsedou vlády se stal guvernér České národní banky, nestraník Josef Tošovský. ODS tento krok ze strany prezidenta nesla těžce. V roce 1998, po červnových volbách, byla mezi vítěznou ČSSD a druhou ODS sjednána Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v ČR, tzv. Opoziční smlouva. Křesťanští demokraté s ní nesouhlasili a označili ji za protiústavní. Prezidentovi chtěli doporučit, aby ji nepřijal.⁷⁶ Zároveň se rozhodli zůstat v tzv. konstruktivní opozici.

Ve snaze mimo jiné připravit ČSSD s ODS o převahu v Senátu se J. Lux podílel na vzniku koalice složené z KDU-ČSL, Unie svobody, Demokratické unie a Občanské demokratické aliance, jež vystupovala pod jménem Čtyřkoalice. Zklamání z vážnoucí spolupráce v koalici čtyř stran zasáhlo stran zasáhlo i J. Luxe, a to především z důvodů rezignace na původní ideu širokého hnutí v podobě, v níž toto uskupení právě J. Lux zakládal. „*Po jeho odchodu z čela KDU-ČSL a především po jeho smrti ztratila tato myšlenka svého architekta a dělníci jako Jan Kasal byli jen stěží schopni pochopit, jak důležité je překročit vlastní stín a opustit úzký stranický zájem.*“⁷⁷

⁷³ ČMEJREK, Jaroslav. Rozvoj venkova v politickém diskursu. In ČMEJREK, Jaroslav – BUBENÍČEK, Václav, ČOPÍK, Jan. *Demokracie v lokálním politickém prostoru: Specifika politického života v obcích ČR*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. s. 177–192. ISBN 978-80-247-3061-5. s. 184.

⁷⁴ ŽÍDEK, Libor. *Transformace české ekonomiky: 1989–2004*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. 304 s. ISBN 80-7179-922-X. s. 81.

⁷⁵ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. 183 s. ISBN 978-80-7325-141-3. s. 117.

⁷⁶ BALÍK, Stanislav. *Občanská demokratická strana a česká politika: ODS v českém politickém systému v letech 1991–2006*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 328 s. ISBN 80-7325-079-9. s. 45.

⁷⁷ DIMUN, Petr. *Komentář: Taková byla Čtyřkoalice*. [online]. Centrum pro studium demokracie a kultury; s.a. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://www.cdk.cz/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>>.

Josef Lux musel z důvodů těžkého onemocnění na post předsedy na podzim 1998 rezignovat (a o rok později v Seattlu zemřel).⁷⁸ Do čela se místo něj postavil místopředseda KDU-ČSL Jan Kasal. Novinář a publicista Erik Tabery zhodnotil Kasalovo působení ve vedení strany kriticky: „Kasal byl všechno možné, jen ne lídr. V parlamentu sice pracoval od roku 1990, takže měl velké zkušenosti, ale byla to vždy spíše schopná dvojka než jednička, i když v sobě pěstoval velké ambice.“⁷⁹

4.4. KDU-ČSL po odchodu Josefa Luxe

KDU-ČSL se po roce 1998 podílela na dalších pěti koaličních vládách. Do čela strany, po předčasném Luxově odchodu, se dlouhodobě nedařilo najít silnou osobnost. J. Lux byl natolik výrazný a schopný, že najít někoho podobného bylo téměř nemožné. A osobně se domnívám, že by tak tomu bylo i dnes.

Zlom ve straně přišel v roce 2009, a to skrze Miroslava Kalouska a jeho konzervativně orientovanou politickou stranu TOP 09. Kalousek byl od roku 1984 členem KDU-ČSL a v letech 2003–2006 jejím předsedou. Na tuto funkci rezignoval v souvislosti s kritikou jeho vyjednávání o účasti ve vládě podporované komunisty.

Kalouskův odchod ze strany v roce 2009 byl reakcí na vnitrostranické neshody. Tehdejšímu předsedovi Jiřímu Čunkovi (2006–2009) vyčítal odklon doleva. Když se stal předsedou strany Cyril Svoboda, Kalousek stranu definitivně opustil a do TOP 09 s ním odešli několik poslanců a senátorů i s částí členské základny. Tím se tedy odklonila část voličů KDU-ČSL. „*Voliči, kteří přešli od KDU-ČSL k TOP 09, tvoří sice pouze kolem 5 % voličů TOP 09, avšak z pohledu KDU-ČSL odešlo k TOP 09 16 % voličů z roku 2006. Tento přesun voličů se nakonec stal pro KDU-ČSL osudný.*“⁸⁰

⁷⁸ PEHE, Jiří. Možnosti a limity křesťansko-demokratické politiky v Čechách. In ZNOJ, Milan – PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 31–40. ISBN 80-7308-086-9. s. 37.

⁷⁹ TABERY, Erik. *Vládneme, neruší: Opoziční smlouva a její dědictví*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. 300 s. ISBN 80-7185-446-8. s. 251.

⁸⁰ ŠTĚDRONĚ, Bohumír et al. *Politika a politický marketing*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 255 s. ISBN 978-80-7400-448-3. s. 229.

V roce 2010, kdy proběhly sněmovní volby, se strana poprvé v polistopadovém vývoji nepřehoupla přes hranici uzavírací klauzule. Získala jen 4,39 % voličských hlasů, nedostala se tím pádem do sněmovny a přestala být vnímána jako výrazná parlamentní i vládní strana. C. Svoboda situaci neunesl a funkci položil ještě před oficiálním zveřejněním výsledků. Poté se musela místopředsdkyně strany Michaela Šojdrová ujmout kormidla a hledat řešení, jak se vypořádat s finanční situací strany. Měla také za úkol vést stranu k senátním i obecním volbám a postarat se o organizování podzimního volebního sjezdu. Volby i přes favorizování M. Šojdrové mnoha členy vyhrál Pavel Bělobrádek, který byl do té doby předsedou městského a okresního výboru v Náchodě.

Až do roku 2010 byl úspěch lidovcům přikládán především díky tomu, že se střídavě odkláněli od středu. Skrze to upevňovali svůj koaliční potenciál. Mělo to však i stinnou stránku. Přesně tyto výkyvy způsobovaly neshody uvnitř strany a ty pak vyvolávaly časté střídání předsedů.

Po porážce z roku 2010 P. Bělobrádek řekl: „*Voliči nám tak vystavili vysvědčení nejen za uplynulý rok, ale za řadu chyb, kterých jsme se v průběhu celé periody téměř permanentně dopouštěli.*“⁸¹

S Bělobrádkem v čele se KDU-ČSL dostala v předčasných volbách konaných v roce 2013 zpět do dolní komory parlamentu. Strana získala 6,78 % voličských hlasů a získala v Poslanecké sněmovně 16 mandátů. Stranu v tuto dobu neprovázely výrazné potíže a také získala své místo a slovo ve vládě, v níž pracovali tři její členové: místopředseda vlády Pavel Bělobrádek, ministr zemědělství Marian Jurečka a ministr kultury Daniel Herman.

Na zlínském volebním sjezdu KDU-ČSL, konaném v květnu 2015, P. Bělobrádek svůj post obhájil. Byl tak potřetí zvolen předsedou strany, když získal 251 z 275 hlasů (tj. 91 %).

Ve volbách roku 2017 došlo k poklesu voličských hlasů, a to na 5,8 %, což se odrazilo v počtu mandátů, kterých KDU-ČSL získala jen deset a do vlády nevstoupila.

⁸¹ BĚLOBRÁDEK, Pavel. 2010 – *Pavel Bělobrádek*. [online] KDU-ČSL; 2010 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://kdu.cz/o-nas/historie/2010>>.

Ve straně je znatelný postupný úbytek členů. Ke konci 90. let měla přes 57 tisíc členů, počátkem roku 2020 činil počet členů méně 22 tisíc lidí. Nejvíce členů má strana tradičně na jižní Moravě. Současné vedení strany se stávajícím voličům prezentuje jako „nová generace politiků“.⁸²

Při bližším seznámení se s historií strany, při zjištění, jakým vzletům a pádům byla v průběhu svého bohatého vývoje nucena čelit, se jen posiluje přesvědčení, že zájem české veřejnosti o křesťansko-demokratickou politiku nikdy nevyprchal, ba i nadále bude posilovat. S odkazem na listopadové události se totiž jen potvrzuje vědomí, že peníze a úspěch nejsou ani zdaleka zárukou šťastného a spokojeného života. Aby totiž mohl být stát řádně spravován a aby mohli lidé žít život lidsky důstojný, opravdový a svobodný, je nutné celospolečenským úsilím pečovat o pevně vžitě a sdílené hodnoty. A právě hodnoty jsou nutným předpokladem toho, aby mohl fungovat také právní stát. Souboje neobvyklých právnických výkladů tak musí být jednoznačně nahrazeny přirozeným citem pro spravedlnost.

⁸² KDU-ČSL. *Celostátní sjezd KDU-ČSL zvolil předsedou strany Pavla Bělobrádka*. [online]. KDU-ČSL; 27. 5. 2017 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://www.kdu.cz/akce/sjezd-2017/aktuality/clanky/celostatni-sjezd-kdu-csl-zvolil-predsedou-strany-p>>.

5. Rozhovory a jejich komparace

V průběhu několika měsíců jsem položila stejné dotazy těmto respondentům: Pavlu Bělobrádkovi, Vladimíru Hanáčkovi, Danielu Hermanovi, Ondřeji Málkovi, Mons. Pavlu Rouskovi a Radko Kubičkovi.

Otázek bylo čtrnáct, níže uvádím analýzu odpovědí zmíněných dotazovaných. Cílem bylo zjistit jejich pohled na křesťanskou demokracii v dějinách československého a českého politického myšlení, na její vývoj v rámci politické scény a její měnící se vliv na českou společnost.

1. Charakterizujte vlastními slovy encykliku *Rerum novarum*, z níž pramení křesťanská sociální nauka a křesťanská demokracie.

Je i dnes myšlenka encykliky naplňována? Jaké období bylo podle od založení ČSL po současnost tím nejsilnějším a nejúspěšnějším pro ČSL/KDU-ČSL? Uveďte důvody.

Respondenti se shodují v tom, že encyklika měla primárně za úkol řešit tehdejší situaci. Nabízela sociální stabilitu ve společnosti skrze sociální učení, odsuzovala kapitalismus a socialismus. Spolupodílení se katolíků v politice pak znamenalo vnést do veřejného dění hodnoty, které vycházejí z církevní sociální nauky.

Daniel Herman navíc říká, že s encyklikou přišla přehledná sociální pravidla a spravedlnost. Pavel Bělobrádek dodává, že inspirovala koncept sociálně-tržního hospodářství a v Rakousku ekosociálního tržního hospodářství. V Česku je povědomí o tomto konceptu nízké. Také říká, že důležitým dokumentem je Pokoj a dobro. Za zásadní a úspěšné období považuje volební výsledky v roce 1998. Vláda říká, že encyklika byla pro katolíky počátkem spoluutváření politiky a politického katolicismu. Zmiňuje, že encyklika katolíky vyzývá k zapojení se do politiky. S Pavlem Bělobrádkem se shoduje na úspěchu strany v roce 1998. Zahrnuje do toho předsednictví Josefa Luxe, především období let 1996–1998. Radko Kubičko doplňuje, že

encyklika přinesla nový postoj křesťanství k tehdejší situaci ve společnosti, protože sílící kapitalismus spolu s technologickým pokrokem přinesl velké problémy v sociálních otázkách, a právě na to Lev XIII. encyklikou reagoval. Předběhl dobu, když řekl, že opomíjení sociálních potíží jde proti křesťanství a může to mít neblahé následky. A jak se později ukázalo, problémy a sociální rozepře nevyřešil žádný totalitní režim. Po skončení války byl pak skrze sociální a křesťanské demokracie do společnosti znovu začleněn koncept sociálně-tržního hospodářství. Kněz Pavel doplňuje, že encyklika zastávala ideu soukromého vlastnictví v atmosféře sílícího napětí kvůli ideologii společného vlastnictví.

2. Jaké jsou zásadní rozdíly v prosazování křesťanské demokracie během uvedených časových období – počátky Československé strany lidové, meziválečné období, doba komunismu a současnost. Kdy mělo křesťanství a jím vedená politika největší sílu?

Daniel Herman spatřuje největší sílu myšlenky křesťanských postojů v politice v době vzniku křesťansko-sociálních stran na přelomu 19. a 20. století. Po první světové válce však nastal odklon od křesťanských principů a morálky, později prohloubený jak v době nacismu, tak komunismu.

Mons. Rousek a Ondřej Málek též zmiňují odlišné zázemí ČSL v době jejího vzniku a v období mezi válkami oproti pozdější době, a to mimo jiné vzhledem k vyššímu počtu věřících obyvatel. Vladimír Hanáček, Radko Kubičko a Pavel Bělobrádek připomínají, že šlo o stranu katolickou a klerikální, která v dobovém kontextu protikatolického boje po roce 1918 hájila politickou formou zájmy římskokatolické církve v Československu.

Dokázala se stát trvalou státotvornou součástí vládních koalic, přičemž Jan Šrámek – jak neopomněl uvést Pavel Bělobrádek – za druhé světové války dokonce působil jako předseda exilové vlády. Jak říká Radko Kubičko, opakovanou účastí ve vládě však ČSL založila oportunistický styl politiky, který straně sice vynášel zisky, ale vyřadil ji dlouhodobě z boje o politickou dominanci. Vladimír Hanáček upozorňuje na to, že po druhé světové válce se ČSL v kontextu nepovolení pravicových stran více otevřela laikům a snažila se hájit zájmy všech skupin populace, které neinklinovaly k socialismu. Únor 1948 a následný vývoj pak v podstatě

znemožnily prosazování křesťanských zásad v politice. Pavel Bělobrádek v tomto období vzpomíná popravy a umučení několika poslanců, těžké žalářování mnoha členů ČSL a zejména po roce 1968 i dichotomii mezi vedením kolaborujícím s KSČ a členskou základnou ČSL. Ze současnosti zaujalo především pevné ukotvení KDU-ČSL coby strany prosazující moderní křesťanskou demokracii.

3. V čem se liší přístup politiků k principům církevní sociální nauky a dále ve vystupování na veřejnosti v období první republiky a dnes? Prosazovaly se dříve ideje křesťanské demokracie (KD) jiným způsobem, než je tomu posledních 30 let?

Období první republiky bylo podle Mons. Rouska a Daniela Hermana na prosazování idejí KD mnohem příhodnější než v ostatních případech. Daniel Herman říká, že v té době se dalo očekávat, že principy KD byly všeobecně ve společnosti známy. Dnes je to naopak a je nutné v tématu nenavazovat, ale vysvětlovat principy KD od počátku. Kněz Pavel Rousek k tomu dodává, že to bylo způsobeno tehdejší rozpolceností uvnitř socialistických stran. Dodává, že za posledních třicet let, ačkoli to vypadalo jinak, zvítězila ekonomická tržní politika, na niž upozorňoval i kardinál Miloslav Vlk.

Radko Kubičko považuje situaci ve všech obdobích za stejnou a vysvětluje to tím, že je sice jiná doba, ale lidé jsou stále stejní. Jako základ uvádí nesocialistické sociální učení, do kterého se zapojuje stále větší množství lidí. Také uvádí, že se lidé díky tomu distancují od socialismu a totalitních ideologií. S tím, že by byla doba pořád stejná, nesouhlasí Ondřej Málek, který říká, že dnes je politika jiná, než tomu bylo dříve. Dnešní politiku považuje za alibistickou, populistickou a sebestřednou. Dále dodává, že dnešní politici jsou ovlivněni internetem a od toho se odvíjí PR i jejich rozhodnutí. Dnešní dobu považuje za těžší na prosazování idejí KD. Vladimír Hanáček říká, že každá doba má mínusy i plusy a politika stojící na křesťanské sociální nauce je neustále ve vývoji.

4. Má křesťansko-demokratická strana své místo v politice i dnes? Pokud vidíte smysl jejího působení, uveďte alespoň čtyři důvody. V čem by se měl změnit program strany, přístup poslanců a kam by měli směřovat straníci?

Na smysluplnosti působení lidovců v politice se shodují všichni respondenti.

Daniel Herman uvádí fungující sociálně-tržní systém, dále to, že KDU-ČSL udržuje rovnováhu mezi liberalismem a socialismem, je vhodná pro koaliční spolupráci a vychází z judo-křesťanských idejí, jež tvoří naši kulturu. Na to navazuje Pavel Bělobrádek, který říká, že právě tyto principy jsou neustále aktuální, a to už dvě tisíciletí. KD má podle něj smysl i vzhledem k odmítání konzumního života. V životě jsou totiž mnohem důležitější hodnoty. Jako další důvod zmiňuje snižování dopadu působení extremistických stran díky středové pozici. Tento důvod uvádí i Vladimír Hanáček. Jako poslední bod Pavel Bělobrádek zařadil samotné hájení demokracie.

Radko Kubička hovoří o Rakousku a Bavorsku, kde navzdory potížím, jež křesťanští demokraté mají, jsou také stabilní. U nás přitom trvá nesnadná situace s pětiprocentní hranicí, kvůli níž hrozí vypadnutí ze sněmovny. Připisuje ji dlouhotrvajícím potížím s nevýrazným, slabým, necharismatickým obsazením vedení a neprůbojnou i neosobitou politikou. Z toho důvodu o politicích ani o samotném programu široká veřejnost neví. Jediný, kdo je vidět, je podle Kubička svérázný a kontroverzní Jiří Čunek.

Vladimír Hanáček také mluví o umírněné síle, apelování na hodnoty a vidění světa, ideové čitelnosti a nepopulistické politice. Doporučuje zásadovou údernou prezentaci.

Ondřej Málek doporučuje více veřejně hovořit o úspěších a najít témata, jež ve společnosti rezonují. Lidovci by měli umět efektivně vysvětlovat smysluplnost programů zaměřených na sociální politiku a být více slyšet i s celoevropskými politickými tématy. Apeluje na nutnost zlepšení PR a představitelům strany doporučuje promýšlet a více vážit slova. Doporučuje upřímný konzervativní přístup s mladým duchem a neotřelým tahem na branku.

Mons. Rousek lidovcům doporučuje, aby byli nositeli pravdy, podporovali tradiční rodinu, chránili soukromé vlastnictví, chránili slabé, život a jeho hodnotu a byli nekompromisní v otázkách eutanazie.

5. Vidíte principy solidarity, subsidiarity, principu obecného dobra a další ideje, na nichž křesťanská demokracie stojí, i u jiných politických subjektů?

Na tuto otázku každý z respondentů odpověděl jinak.

Vladimír Hanáček je přesvědčen o tom, že v téže podobě jako KDU-ČSL žádný jiný politický subjekt zmíněné principy nenaplnuje. Mons. Rousek se domnívá, že jednotlivci napříč politickým spektrem mohou křesťanské ideje zastávat, ale nemají sílu je prosazovat a dávají přednost mainstreamu. Pavel Bělobrádek mluví u jiných politických subjektů o pouhé verbální rovině – křesťanské ideje bývají účelově použity ve chvíli, kdy se to hodí. Radko Kubičko nepřímou souhlasí s Pavlem Bělobrádkem, když říká, že podstatná je realita, nikoli jen fráze. Navíc se obává, že zmíněným pojmům jednotlivých principů nikdo nerozumí. Nekonrolované rozdávání voličům skrze obratnou politiku premiéra Babiše má sice na první pohled rysy principu solidarity, subsidiarity a obecného dobra, ale v žádném případě nejde o principy KD. Daniel Herman její principy spatřuje u liberálů, sociální demokracie a u zelených.

6. Co vám na politice obecně vadí, a co naopak vyhovuje, když srovnáte „dnešní“ situaci se situací těsně po sametové revoluci?

Vladimír Hanáček a Ondřej Málek se shodují v tom, že po pádu komunistického režimu byli lidé mnohem více připraveni pomáhat jeden druhému a naplňovat princip obecného dobra. Vladimír Hanáček k tomu dodává, že ačkoli dříve nebyla se svobodnou demokratickou podobou vedení státu zkušenost, nebyly zákony ani instituce a ekonomika byla před svou

transformací, lidé budovali. Dnes sice podle něj máme vše, ale lidé jsou bez větší snahy se jakkoli angažovat. Z toho je zřejmé, že lidé si velmi rychle zvykli na komfort, což má za následek odvrácení se od pospolitosti a komunitního života. Ondřej Málek pak dodává, že si moc rozdělili Zeman s Klausem, kteří se zásadním způsobem postarali o morální a ekonomický úpadek. Velmi zajímavě pak uvádí, jak paradoxní je fakt, že právě tito pánové byli postaveni do čela naší země.

Ondřej Málek se s Mons. Rousekem shoduje v tom, že populismus, obohacování mocných a zneužívání moci je zásadní chyba v politice. Chybou opozice podle Ondřeje Mála je její neschopnost se semknout a jít proti populismu, společně. Populismus považuje za největšího nepřítele demokracie. Dále Ondřej Málek uvádí, že opozice nedokáže zaujmout voliče a že přiznání chyby není v politice samozřejmostí, což má u voličů nedozírné následky. Mons. Rousek uvádí, že svět politiky bývá prostorem k podvodům, chybí reforma duše a svědomí. Mnohé je politikem vyřčeno jen pro vyplnění prostoru. Tím nedochází k naplnění úlohy opravdové politiky.

Radko Kubičko nepřímo navazuje, když říká, že strany ČSSD, ODS a KDU-ČSL, které měly vytvořit levé a pravé křídlo demokratického politického spektra a neučinily tak, zprostředkovaly cestu k moci pseudostrany Věci veřejné a hnutí Ano.

Danielu Hermanovi vadí, že politici nejsou s to odpovědně nakládat s výsledky voleb, i to, že nejsou ochotni či schopni hledat to společné, díky čemuž by bylo možné komunikovat napříč celým politickým spektrem. Líbí se mu princip svobody, který je možné ovlivňovat a utvářet.

7. Co by měl státník, křesťanský demokrat, splňovat, a čeho by se měl naopak vyvarovat?

V této otázce se respondenti Pavel Bělobrádek a Vladimír Hanáček shodují v tom, že sklouznutí politika k populismu je nepřipustné. Pavel Bělobrádek k tomu dodává, že by každý politik měl jednat s vizí do budoucna, a tedy umět předvídat. Dále by se politik měl vyvarovat pokušení, pýchy a ztráty soudnosti, což potvrzuje i Vladimír Hanáček, který říká, že je nutné se vyvarovat zkratovitého jednání. Dále dodává, že politik nesmí rozeštvávat, ale spojovat. Do jisté míry o tom hovoří také Mons. Rousek, který říká, že křesťanský demokrat má mít tým odborníků, který

bude kompetentní v otázkách těch oblastí, o kterých se politik veřejně vyjadřuje. Kromě sociální politiky zmiňuje i tolik potřebnou prezentaci morálky, která má být veřejnosti vlastní i díky politikovi, který má být vzorem všem. Dále říká, že politik má vycházet z křesťanství. Takto odpovídá i Radko Kubičko, který apeluje na to, že politik prezentující křesťanskou demokracii má svým životním stylem křesťansko-demokratické hodnoty naplňovat, alespoň v nějaké míře. Dále píše o poctivosti, což zdůrazňuje i Daniel Herman. Ten říká, že politik má být nejen důvěryhodný, ale také věrohodný a nežít jinak, než sám očekává od druhých a na co sám veřejně upozorňuje.

Vladimír Hanáček s Ondřejem Málkem jsou zajedno v tom, že je nutná kompatibilita mezi konzervatismem a novými výzvami, zároveň je třeba umět prezentovat vlastní názory a současně umět naslouchat druhým a jejich názory vnímat. Radko Kubičko dodává, že křesťansko-demokratický politik nezpůsobuje ani nepodporuje skandály a není napojený na kmotry. Mons. Rousek odpovídá podobně, když dodává, že takový politik sebou nesmí nechat manipulovat a ani se nechat zkorumpovat.

8. Může se křesťanská demokratická strana přiklánět od konzervatismu k liberalismu? Pokud ne, proč? Mění se svět a potřeby lidí? Máme být neustále neměnnou konzervativní stranou? Bude na neústupnost od konzervativních postojů společnost reagovat odklonem od lidovecké politiky?

Vladimír Hanáček říká, že v 19. století znamenal klasický liberalismus pro lid svobodu člověka, který je stvořen k obrazu Božímu. Ve 21. století tyto principy naplňuje konzervatismus. Současný liberalismus označuje za ideologii Nové levice, jež odmítá tradiční kulturu, s čímž se KD rozhodně nemůže ztotožňovat.

Daniel Herman tvrdí, že smysluplná je názorová různorodost postupující od liberálního přístupu k tomu konzervativnímu. Je nutné se zabývat tím, co zrovna doba přináší. Potřeby a překážky byly v 19. století jiné, než jaké jsou dnes. Dále připomíná, že reakce na aktuální problémy je nutné řešit a nepůsobit archaicky, avšak zároveň se držet pilířů, na nichž KD stojí. Stejný názor má Radko Kubičko, podle nějž je pro lidovce nutné zůstat konzervativními politiky, ale zároveň

musí adekvátně a pohotově reagovat na přicházející výzvy. K tomu ještě dodává, že voličská základna slábne bez ohledu na náplň lidovecké politiky, a to kvůli necharismatickým osobnostem ve vedení strany. Balancování kolem pětiprocentní hranice nevnímá jako odklon, nýbrž jako krach. KD podle něj mezi liberalismem a konzervatismem balancovat může, ale nic pozitivního to nikdy nepřineslo.

Pavel Bělobrádek soudí, že k odklonu dojít může jen tehdy, pokud by to ve výsledku přineslo něco užitečnějšího, k čemuž ale dochází velmi zřídka. Pokud by se strana vzdala svých principů a hodnot, smysl její existence by byl v rozkladu. Pak by byla lidovecká politika jen pouhou hrou o moc. Ondřej Málek je přesvědčen, že KD má vycházet z konzervativních principů a souběžně umět přijímat určité liberální postoje.

Mons. Rousek říká, že KD má úlohu chránit hodnoty budující společnost, zachovávat pravdu, poctivost a spořádanou kulturu dialogu. Zachovávání těchto hodnot může mít novodobou tvář. Síla konzervatismu bývá mnohdy nepochopena, ale čas vždy ukáže, že morální hodnoty vycházející z křesťanství jsou pro společnost dobré. Proto je nutné vytrvat. Lidovci mají být nositeli křesťanské demokracie.

9. Je dnes křesťanská demokracie včetně svých principů přítomna mezi lidmi v dostatečné míře? Pokud ano, vidíte nějaké nedostatky? Jak by se mělo postupovat pro naplnění podstaty sociální nauky a křesťanské demokracie?

Daniel Herman s Pavlem Bělobrádkem jsou přesvědčeni, že KD a její principy ve společnosti nejsou přítomny v dostatečné míře. Daniel Herman k tomu dodává, že se tento stav se odvíjí od odcizení se od křesťanských kořenů. Pavel Bělobrádek dodává, že ani sami křesťané nevědí, co KD znamená, a stejně tak je nepochopena a nezpřítomněna evangelijní zvěst, protože je neustále pácháno násilí a mezi lidmi panuje nenávist. Na to navazuje svou odpovědí Radko Kubičko, který říká, že lidé nevnímají KD jako princip. Uvědomují si však své existenční problémy, na což reagují socialisté, kteří bez rozmyslu rozdávají. Říká, že pokud by KD našla řešení, lidé by si ji s takovým krokem zapamatovali. Takovou zkušenost má například Německo

a Rakousko, kde má dnes KD ve srovnání s Českou republikou diametrálně se lišící postavení. Z toho plyne, že ideje nestačí, stěžejní je realita.

Vladimír Hanáček a do jisté míry i Mons. Rousek si myslí, že principy křesťanské sociální nauky se většinová společnost řídí a v souladu s nimi i žije. Mons. Rousek říká, že společnost je altruistická. Pak však hovoří o tom, že nauka o KD je nedostatečná, a to na všech úrovních vzdělávacího systému. V souvislosti s tím upozorňuje, že principy křesťanské demokracie by měly být vnímány jako součást principu samotné demokracie. Že by se zkrátka neměla znalost o KD zanedbávat, vykořeňovat a stavět mimo demokracii jako takovou.

10. Jak bys ze svého pohledu seřadil vzestupně křesťanské hodnoty a jak si myslíš, že je obecně vnímá široká veřejnost. Jak je podle tebe řadí praktikující katolíci?

Nejvíce respondentů se shoduje na rodině – konkrétně Daniel Herman, Vladimír Hanáček, Ondřej Málek a Mons. Rousek.

Sociální politiku a pomoc druhým v nouzi zmiňuje Daniel Herman a Ondřej Málek. Daniel Herman mluví konkrétně o sociální odpovědnosti a charitě, Ondřej Málek o péči o nemohoucí, pomoc samoživitelkám, rodinám a hovoří o důchodové reformě.

Mons. Rousek hovoří o tom, že na prvním místě je Bůh, což říká podobně i Daniel Herman, který tuto hodnotu u katolíků předpokládá v podobě víry.

Na principu solidarity se shodují Daniel Herman a Vladimír Hanáček, který ji úzce váže k tradiční rodině. O tradiční rodině, bez liberálně-genderových experimentů, hovoří i Mons. Rousek.

Životní prostředí zmiňuje Ondřej Málek a Mons. Rousek.

Pavel Bělobrádek říká, že se lidé primárně řídí šestým přikázáním. Myslí si, že široká veřejnost křesťanské hodnoty nezná a že katolíky nelze v tomto směru tak jednoduše odhadnout, protože je to různorodá skupina. Radko Kubičko považuje křesťanské hodnoty za naprostý pilíř naší

civilizace. Vnímání těchto hodnot považuje za totožné jak u společnosti, tak u katolíků a lidovců, kteří však kvůli tomu působí archaicky, což by měli změnit.

11. Naplňovali hlavní představitelé strany vždy myšlenku křesťanské demokracie z vlastního, vnitřního přesvědčení? Nebo spíše šlo o hru a politický tah? Mělo v KDU-ČSL vždy hlavní roli opravdu křesťanství, solidarita, subsidiarita a obecné dobro, nebo se skrze tyto principy dostávali politici ke kormidlu moci?

V odpovědích na tuto otázku se shodují Radko Kubičko a Ondřej Málek. Radko Kubičko spatřuje problém v postojích, které strana zastávala, a ačkoli neměla téměř žádný politický vliv, potřebovala být u všeho. Proto jí pak nezbývalo nic jiného než souhlasit s čistě pragmatickým postojem a tím se dostala mimo sněmovnu. Za zvlášť pragmatického a odpudivého označuje Kalouska. Ondřej Málek pak hovoří o vládě s Babišem, která asi nebyla myšlena zle, ale dopadla tak. Také říká, že by od strany spíše očekával roli outsidera, který by mohl působit z opozice.

Vladimír Hanáček si myslí, že lidovci nositeli křesťanských hodnot jsou. V praxi se však někdy ukazuje, že pragmatické jednání je i u lidovců přítomno. Dále dodává, že je důležité se ani v takových situacích nenechat strhnout. Lidovcům se to podle jeho slov daří.

Pavel Bělobrádek říká, že se to odvíjí od nepaměti od osobností, Mons. Rousek si netroufá zobecňovat a Daniel Herman neodpověděl.

12. Jak by strana měla svoji politiku, křesťanskou demokracii, dál uplatňovat? Jak vypadá současný stav na plénu Poslanecké sněmovny, ve vládě a v působení prezidenta republiky? Jsou židovsko-křesťanské kořeny neustále přítomny ve všedním životě jak občanů, tak státníků?

V této otázce se shodují Daniel Herman, Ondřej Málek, Mons. Rousek i Radko Kubičko. Jsou přesvědčeni, že křesťanské hodnoty jsou ve společnosti neustále zakořeněny. Daniel Herman dodává, že si je však mnozí neuvědomují, i když jde o civilizační a kulturní pilíře naší civilizace. Strana by se od nich neměla vzdalovat a zároveň má umět reagovat na měnící se dobu. Ondřej Málek říká, že je nutné o hodnotách mluvit nahlas a zdůrazňovat, že tím, co je tu dlouhodobě zakořeněno, jsou právě křesťanské hodnoty. Mons. Rousek upozorňuje, že je třeba na židovsko-křesťanské kořeny nezapomínat, upevňovat se v nich a naplňovat je. Radko Kubičko dodává, že ačkoli jsou křesťanské kořeny přítomné, je u moci nesystémové hnutí pod taktovkou jednoho člověka, které podporuje ke dnu jdoucí jak ČSSD, tak KSČM. Také soudí, že tuto situaci zapříčinila i KDU-ČSL v předchozích vládách, což je paradox, který přináší krizi. Na to nepřímo navazuje Vladimír Hanáček, který vnímá u předních představitelů manipulaci, zneužívání moci i ochotu lhát. KDU-ČSL umí na tyto věci upozornit a považuje to za správné.

Ondřej Málek si myslí, že je vhodné se zaměřit na PR, udržet silnou jihomoravskou voličskou základnu a souběžně dokázat být atraktivní pro mladé. Shoduje se s Radkem Kubičkem, když varuje, že populismus a extremismus v podobě Babiše a Okamury představují hrozbu a útok na demokracii. Tyto strany berou hlasy i KDU-ČSL.

Mons. Rousek je přesvědčen, že pravdivost a spravedlnost se dříve či později ukáže být tou správnou cestou v politice, protože se to vyplatí.

13. Který z představitelů KDU-ČSL je pro vás nositelem křesťanství? Máte s ním osobní zážitek? Ovlivnil vás?

Pavel Bělobrádek a Mons. Rousek se shodují na Josefu Luxovi. Pavel Bělobrádek pak ještě mluví o Janu Šrámkovi, protože byl kněz, a proto byl uvěřitelný. Mons. Rousek dodává osobní zkušenost s Luxem, který mu kdysi vyprávěl o tom, jak odklízí na silnici větve nebo kamení, když jede autem, a to proto, aby nebyli další řidiči ohroženi. Od té doby, kdykoli jede autem a vidí nějakou překážku, si vzpomene na Luxe a odklídí ji, což mohu ze zkušenosti potvrdit.

Vladimír Hanáček uvádí bývalého senátora Josefa Kalbáče, který je jeho vzorem.

Radko Kubičko odpovídá v rovině obecné a uvádí, že sama strana je nositelem společenství v křesťanském duchu, které má největší efektivitu v obcích i městech, především pak na Moravě, v čemž spatřuje budoucnost KD.

Daniel Herman tuto otázku považuje za osobní a říká, že si na ni má odpovědět každý sám.

14. V čem spatřujete největší protiklad křesťanské demokracie?

Daniel Herman upozorňuje na to, že protikladem je nejen komunismus, ale i liberalismus, který nemá žádné hranice. Za protichůdnou sílu KD označuje Ondřej Málek stranu KSČM, navíc zmiňuje její bývalé členy. Podobně odpovídá také Vladimír Hanáček, který dodává, že jde o všechny ideologie popírající stěžejní hodnoty, které křesťanská demokracie zastává.

Pohled Mons. Rouska je obdobný jako u předchozích respondentů. Apeluje také na zrádnost populistických tahů jako cesty k moci. Protiklad vidí tam, kde je pohrdáno nejen principem obecného dobra, ale i lidmi. Upozorňuje, že forma vedení politiky ve prospěch jednotlivce a jeho cesty k moci je také protikladem.

Radko Kubičko nejprve uvádí, že žádný protiklad nevnímá. Připisuje to faktu, že KD má dlouhou historii a osvědčené ideje. Proto si myslí, že má strana velký předpoklad k úspěchu. V minulosti stáli křesťanští demokraté u budování evropsko-americké civilizace. V současnosti nevidí silné osobnosti, které by dokázaly stranu dovést na vrchol. V tomto paradoxu protiklad nalézají. Je zde špatné a slabé obsazení vedoucích pozic a obstojné ověřené ideové kořeny.

Pavel Bělobrádek vše shrnul následovně: „*Co je Boží Bohu a co je císařovo císaři.*“

Respondenty v této sestavě jsem oslovila zcela záměrně. Pavel Bělobrádek je věřící vrcholný politik, Vladimír Hanáček je vystudovaný politolog, křesťan a lidovec, Radko Kubičko je novinář věnující se politice a je věřící, Ondřej Málek je katolík léta působící v showbyznysu, Daniel Herman je laicizovaný kněz působící ve vrcholné politice a Pavel Rousek je kněz. Čili

je zde návaznost a kontinuita mezi respondenty, přitom díky různorodosti v jejich zaměstnání se zároveň v rámci rozhovorů vyhýbám riziku jednostranného pohledu na dané otázky.

Cílem dotazů bylo zjistit, do jaké míry se budou lidé, kteří mají mnoho společného, shodovat ve zcela zásadních otázkách týkajících se všech okruhů, jimiž se ve své práci zabývám. Jde tedy o individuální pohled na historii, a máme tak možnost reflektovat zpětnou vazbu erudovaných lidí. V jinakosti nacházíme transkulturní prvky, díky nimž můžeme vést společný dialog a vzájemně se nikoli přesvědčovat, nýbrž obohacovat. Podstatné je, že z rozhovorů vychází jasně najevo, že principy křesťanské demokracie mají budoucnost.

6. Závěr

V samotném závěru shrneme poznatky, které nám přinesl předcházející výklad. Křesťanská demokracie si prošla dlouhou historií a přinesla mnoho úspěchů i zklamání. Podstatné je, že se vždy dokáže adaptovat a reagovat na potřeby doby a přitom si neustále zachovávat postoje v souladu s církevní sociální naukou.

Samotnou historii zde již znovu popisovat nebudu, spíše se zaměřím na to, co nám historie říká. Jak je již v mé práci zmíněno, každá kultura má své subkultury, které mezi sebou vedou dialog. I zde proto hovoříme o transkulturní komunikaci a na tu se zaměřím v závěru své práce.

S ohledem na možnost rozsahu a úlohu této práce jsem se zaměřila na principy, jako je solidarita, subsidiarita a obecné dobro. Ty přináší základní, a proto zcela stěžejní vhled do podstaty křesťanské demokracie. Skrze ně lze pak uchopit další principy, jako je lidská důstojnost, společné dobro, ochrana soukromého vlastnictví, přirozené právo, personalismus, sociálně-tržní hospodářství, zodpovědnost jedince i celku, náboženská svoboda či světový mír.

Personalismus nám ukazuje duchovní rozměr každého z nás a říká, že ekonomika není to nejdůležitější. Lidská práce je důležitá, ale poslání člověka je důležitější.

Křesťanský solidarismus chrání rodinu, staví se socialismu i bezbřehému liberalismu a apeluje na dobro všech lidí.

Křesťanská demokracie vychází z myšlenek řeckých filosofů, Tomáše Akvinského a papežských encyklik. Dále z tradicionalismu, romantismu, konzervatismu vycházejícího z víry v Boha, sociálního katolicismu a mnohokrát zmíněné církevní sociální nauky.

Co se týče meziválečného období, je nutné zdůraznit rok 1919 a sloučení politických katolíků, kteří utvořili Československou stranu lidovou, která dělala vše pro to, aby mezi církví a státem nedošlo k absolutnímu odloučení. Stála na straně republiky a zásadně se vymezila proti levici, jež se chtěla ujmout moci. V období nástupu fašismu pak strana bránila demokracii a postavila se proti fašismu, což se v důsledku stranických neshod nepodařilo udržet a strana pak během druhé republiky byla sloučena se Stranou národní jednoty.

Mohu konstatovat, že proces psaní bakalářské práce v průběhu několika měsíců mne posunul vpřed a naplnil má očekávání, ba je dokonce předčil. Rozhovory s respondenty byly pro mne

klíčové. V principech křesťanské sociální nauky spatřuji ohromnou a stabilní sílu, která lidstvo provází již mnohá staletí. Naprosto zásadní je pro mne fakt, že se k těmto principům lidstvo vrací vždy, když vybočí. Jsem velmi ráda, že jsem se mohla věnovat práci, která má nejen politický, ale i duchovní rozměr. Je evidentní, že vést dialog napříč kulturami, náboženstvími, ale právě i v rámci politického spektra a primárně pak uvnitř strany, je nutné a komunikace je tak alfou i omegou pro budování společnosti na všech jejích úrovních. Křesťansko-demokratická politika má nejen u nás v České republice, ale všude ve světě své opodstatněné místo. Moc bych jí a straně KDU-ČSL přála, aby se v budoucnu podařilo principy křesťanské demokracie pozvednout do povědomí větší části veřejnosti a dařilo se jí jak na úrovni komunální a krajské, tak na úrovni celostátní.

Ne vždy se dařilo podle představ – mnohdy představitelé strany selhali, seběhli, nechali se přesvědčit. To však nic nemění na tom, že je nutné se umět poučit a omluvit a že má smysl pokračovat a jít dál.

Je mým neskromným přáním, aby hodnoty, díky nimž naše země rozkvétala, zakořenily a vyživovaly společnost tak dlouho, dokud bude živa a bude se řídit nejen zákony, ale i morálními hodnotami a etickými pravidly.

Děkuji všem, kdo tyto hodnoty nejen prezentujete, ale i žijete a umíte je rozsévat a předávat dalším generacím. To je naše společná přesahující cesta a budoucnost Božího odkazu, který se historií nese již dlouhá staletí.

7. Seznam použitých zdrojů

7.1. Tištěné zdroje

ANZENBACHER, Arno. Křesťanská sociální etika: Úvod a principy. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-371-4

BAHNA, Miloslav – KRIVÝ, Vladimír. Ako volili národnosti a konfesie v parlamentných voľbách roku 1929 na Slovensku. Možnosti nových metód ekologickej inferencie. *Historický časopis*. 2016, roč. 64, č. 1, s. 57–85. ISSN 0018-2575. Vlastní překlad.

BALÍK, Stanislav. *Občanská demokratická strana a česká politika: ODS v českém politickém systému v letech 1991–2006*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 328 s. ISBN 80-7325-079-9.

BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí: 1848–1989*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003. 180 s. ISBN 80-210-3307-X.

BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš. *Dějiny Moravy. Díl 4, Svobodný stát a okupace*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004. 287 s. ISBN 80-7275-044-5.

BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život: O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. 1. vyd. Tisk: Pětka. 2017. ISBN 978-80-270-3985-2.

BUREŠOVÁ, Jana. Rozdílné pohledy na novou společenskou realitu po roce 1918 na příkladu katolických a pokrokově orientovaných ženských spolků. In MERHAUTOVÁ, Lucie – MALÍNSKÁ, Jana (eds.): *1918: Model komplexního transformačního procesu? [České křižovatky v evropských dějinách 1918–1938–1948–1968: 1. svazek]*. 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky, Masarykův ústav: Akademie věd České republiky, Archiv, 2010. s. 193–202. ISBN 978-80-86495-57-6.

CORETH, Emerich. *Co je člověk?* 1. vyd. 1996. s. 165–167. ISBN 80-7113-170-9.

ČAPEK, Miloslav. *Poražení vítězové: kapitoly z třetího odboje*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. 185 s. ISBN 80-204-1058-9.

ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka. *1948: Vítězný únor*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2012. 152 s. ISBN 978-80-264-0089-9.

ČMEJREK, Jaroslav. Rozvoj venkova v politickém diskursu. In ČMEJREK, Jaroslav – BUBENÍČEK, Václav – ČOPIK, Jan: *Demokracie v lokálním politickém prostoru: Specifika politického života v obcích ČR*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. s. 177–192. ISBN 978-80-247-3061-5.

DOČKAL, Vít. *Vratký vzlet Fénixe: Československá strana lidová 1988–1990*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2004. 79 s. ISBN 80-210-3587-0.

FIALA, Petr. Josef Lux a proměny postavení KDU-ČSL v politickém systému České republiky. In ZNOJ, Milan – PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 41–50. ISBN 80-7308-086-9.

FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v nenáboženské společnosti: český příklad*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. 183 s. ISBN 978-80-7325-141-3.

FIALA, Petr et al. *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2002. 471 s. ISBN 80-210-3036-4.

GHELFAND, Simeon. Čsl. strana lidová. *Sborník Bohemia*. 1957, č. 2, s. 23. ISSN chybí.

HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobnostní českého katolicismu 20. století: s antologií textů*. 2005. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. 307 s. ISBN 80-7325-029-2.

HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. s. 161. ISBN 978-80-247-3192-6

HUDÁK, Jakub. Geografie volebních výsledků KDU-ČSL v devadesátých letech. In ZNOJ, Milan – PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 57–66. ISBN 80-7308-086-9.

HUDEČEK, Tomáš. Odsouzena ke krizi identity? *Zpravodaj IPES*. 2006, roč. 1, č. 4, s. 1–3. ISSN 1803-0939.

CHARVÁT, Jakub. Vývoj hlavních politických stran a stranického systému v České republice. In BUREŠ, Jan et al. *Česká demokracie po roce 1989: Institucionální základy českého politického systému*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. s. 231–378. ISBN 978-80-247-4283-0.

JEHLIČKA, Ladislav. *Křik Koruny svatováclavské*. 1. vyd. Praha: Torst, 2010. 592 s. ISBN 978-80-7215-394-7.

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace*. 1. vyd. Praha: Prospektrum, 1992. 209 s. ISBN 80-85431-24-6.

JUST, Petr. Praxe demokratického vládnutí a vývoj vládních koalic v ČR. In BUREŠ, Jan et al.: *Česká demokracie po roce 1989: Institucionální základy českého politického systému*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. s. 379–426. ISBN 978-80-247-4283-0.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938) II: Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. 1. vyd. Praha: Libri: 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

KRATOCHVÍL, Josef. *Křesťanský solidarismus*. 1. vyd. Brno: Typos, 1935.

KUČERA, Matúš – LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny: 1914–1938*. 1. vyd. Bratislava, Literárne informačné centrum, 2010. 342 s. ISBN 978-80-8119-028-5. Vlastní překlad.

LINEK, Lukáš – PECHÁČEK, Štěpán. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*. Sociologické studie / Sociological Studies 06:6. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 48 s. ISBN 80-7330-094-X.

MALÍŘ, Jiří. Politická kariéra křesťanského politika v sekularizující se společnosti. In MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. s. 28–44. ISBN 80-7325-097-7.

MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890–1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Olomouc – Rosice u Brna: Gloria, 2003. 650 s. ISBN 80-86200-76-0.

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 6. R-S. Praha: Československý kompas, 1932.

MEJZLÍK, Jaroslav. *Dělnické hnutí na Třebíčsku v letech 1917–1938*. 1. vyd. Brno: Krajské nakladatelství: 1962. 248 s.

PEHE, Jiří. Možnosti a limity křesťansko-demokratické politiky v Čechách. In ZNOJ, Milan – PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 31–40. ISBN 80-7308-086-9.

PEHR, Michal. *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 376 s. ISBN 978-80-86903-53-8.

PEHR, Michal. ČSL na konci komunismu. In ZNOJ, Milan – PEHR, Michal (eds.): *Josef Lux a česká politika 90. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. s. 27–30. ISBN 80-7308-086-9.

PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5

RENNER, Jan. *Československá strana lidová, 1945–1948*. Překlad Miroslava Kühnová. 1. vyd. Brno: Prius, 1999. 100 s. ISBN 80-238-5221-3.

SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-17-8.

ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 334 s. ISBN 80-7325-085-3.

ŠTĚDRŇ, Bohumír et al. *Politika a politický marketing*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 255 s. ISBN 978-80-7400-448-3.

TABERY, Erik. *Vládneme, neruší: Opoziční smlouva a její dědictví*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. 300 s. ISBN 80-7185-446-8.

TRAPL, Miloš. *Politika českého katolicismu na Moravě 1918–1938*. 1. vyd. Praha: SPN, 1968. 86 s.

VYKOUPIĽ, Libor. *Slovník českých dějin*. 2., přeprac. vyd. Brno: Julius Zirkus, 2000. 770 s. ISBN 80-902782-0-5.

ŽÍDEK, Libor. *Transformace české ekonomiky: 1989–2004*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. 304 s. ISBN 80-7179-922-X.

7.2. Elektronické zdroje

BĚLOBRÁDEK, Pavel. *2010 – Pavel Bělobrádek*. [online] KDU-ČSL; 2010 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://kdu.cz/o-nas/historie/2010>>.

DIMUN, Petr. *Komentář: Taková byla Čtyřkoalice*. [online]. Centrum pro studium demokracie a kultury; s.a. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://www.cdk.cz/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>>.

Encyklika Quadragesimo anno, [online]. Církevní schválení České biskupské konference č. j. 323/96 ze dne 7. května 1996, ZVON, České katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., 1996, §79. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/QuadragesimoAnno.htm, ISBN 80–7113–154–7

IKDP. SVÁROVSKÝ, Martin. *Subsidiarita a evropská integrace. Občané a instituce a kudy dál?* [online]. 17. 10. 2018 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://ikdp.cz/wp-content/uploads/2019/01/IKDP_brozura_subsidiarita.pdf?fbclid=IwAR3M7eV71-RFChGFBw3w2CQH9d2NzhtSv_rGPcYfWbPWrsAsRko-qCdjExc

Katolický týdeník. *Lidovecké proměny v čase*. [online]. 2009/15 Velikonoce, autor: Jaroslav Šebek. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/prilohy/perspektivy/lidovecke-promeny-v-case.html?fbclid=IwAR32C6jsBgMm0-iMS3P3O1AXlg-kPG_PMnwuxvJCknm4uxw4Z4OFttm4Mg>.

KDU-ČSL. *Celostátní sjezd KDU-ČSL zvolil předsedou strany Pavla Bělobrádka*. [online]. KDU-ČSL; 27. 5. 2017 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://www.kdu.cz/akce/sjezd-2017/aktuality/clanky/celostatni-sjezd-kdu-csl-zvolil-predsedou-strany-p>>.

KDU-ČSL. *Josef Lux a česká politika*. [online]. KDU-ČSL; 27. 11. 2014 [cit. 2018-01-14]. Dostupné z: <<https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2014/josef-lux-a-ceska-politika>>.

KDU-ČSL. *KDU-ČSL má 100 let, strana bude slavit především na březnovém sjezdu*. [online]. KDU-ČSL; 4. 1. 2019 [cit. 2019-01-20]. Dostupné z: <<https://kdu.cz/aktualne/zpravy/kdu-csl-ma-100-let-strana-bude-slavit-predevsim-na>>.

KDU-ČSL. *O nás. Historie. 1996*. [online]. Kdu.cz; s.a. [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <<https://www.kdu.cz/o-nas/historie/1996>>.

MINNERATH, Roland. Pursuing the Common Good: How Solidarity and Subsidiarity Can Together, „The fundamental principles of social doctrine. The issue of their interpretation.“, [online]. Vatican City, 2008. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<http://www.pass.va/content/dam/scienze-sociali/pdf/acta14/acta14-minnerath.pdf>>.

PASTOR, Jan. *Slovenské KDĽ sľubuje voličům „bílě“ Slovensko*. [online]. Zpravy.tiscali.cz; 20. 1. 2012 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/slovenske-kdh-slibuje-volicum-bile-slovensko-117314>.

Pastorace. *Stručná historie pojmu subsidiarity (Roman Míčka)*. [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <<https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/strucna-historie-pojmu-subsidiarity-roman-micka>>.

Sociologická encyklopedie. [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Solidarita>

Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html